
REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și viața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 coroane; pe o jumătate de an 5 coroane.
Pentru România 12 Lei. — Un număr 50 fl.

+ „Noi am aflat pe Hristos“.

Gânduri sfinte, gânduri transcendente frământă creerii omenimei de pe emisfera globului pământesc... Această fermentațiune sufletească e o urmare a stărilor rășboinice de azi. Slăbirea credinței a adus uneori cu sine pretenții nejustificate la multe popoare. Suntem în luna a zecea a rășboiului mondial — și dacă facem o privire retrospectivă asupra intervalului parcurs, din mormanul grozăviilor se înalță — întocmai ca și Hristos din mormânt — zorii luminoși ai sfintei credințe. Intregă lumea dela începutul veacului al XX. se credea absolut mândră pe rezultatele obținute de mintea omească. Acesteia i-se cântau osanele, lăudându-se *omul*. *Supraomul Dumnezeu* Isus Hristos eră din ce în ce tot mai mult scos din sfera de activitate a cugetării omești...

Dar iată că deodată trâmbița rășboiului sună alarma, al cărei vaier prelung străbate inimile locuitorilor de pe cele două continente. Și rășboiul mondial al popoarelor începù! De unde *până aci* Provedința-Dumnezeirea eră așazicând aproape delăturată din cercul de gândire al popoarelor — nu numai a celor bogate și îndestulate,

cari locuiesc în palate, ci și din a celor sărmâne și locuitoare în colibi — iată că în entuziasmul general ceva *ca o frică* se înstăpânește pe inimile și în mintea beligeranților. Oare ce este aceasta? Spuneți-ne voi ateștilor! Nu auziți voi mulțimea milioanelor germane, cari pleacă pe câmpul de războiu cu deviza: «*Wir vertrauen auf Gott! Gott ist mit uns*». Iar voi republicani și socialiști francezi de ce ascultați glasul patrioților voștri, pe cari marele învățat și ateist Lavredan întrebându-i despre motivul veseliei lor la plecarea în războiu — ei începură *a-se ruga* zicând: «Cred într'unul Dumnezeu»,¹ și de ce vă întoarceți oare acum spre «Domnul puterilor, Domnul cel tare în războaie», plecându-vă înaintea planurilor și judecăților Sale prea înalte?

«Cred» — așa-mi zicea în zilele acestea o mamă, al cărei fiu în multele lupte la care a luat până acum parte, a rămas neatins de glonț — «cred că numai Dumnezeu l'a ferit până acum și numai El singur îl mai poate scăpa și de acum înainte». Și oare rugăciunile unei mame bătrâne și năcăjite nu vor fi ascultate? De ce oare zice Mântuitorul: «De veți avea credință ca grăuntele de muștar, și veți zice muntelui acestuia mută-te de aci dincolo, va fi vouă?»

Zilnic cetim ziarele cu știrile cele mai proaspete. Ne cutremurăm când ajungem la șirele cu cifrele pierderilor și ne înfiorăm cetind despre noile mijloace iscodite pentru răpunerea și nimicirea dușmanului.

O Doamne! Tu ne-ai lăpădat pe noi, pânăce vom plăti toată datoria. Iată că oamenii prin însași inteligența și istețimea lor se exterminază reciproc. Acum însă cu oftări doresc și așteaptă sfârșitul acestui războiu înfricoșat. Când vom ajunge la această fericire?! Dum-

¹ Cronica «Rev. Teol.» nr. 3-4 a. c.

nezeu ne-a dat pe noi pentru mintea cea stricată, până ne vom întoarce; căci omenimea întrebuițează mintea cea luminată spre însași nimicirea ei, mai bine zis însă a răului, care a stăpânit și încă și acum mai stăpânește în lume. Din acest rău va răsări cu siguranță binele moral.

Nimicirea a zeci și sute de mii este cu siguranță o groaznică pierdere, însă totuși e mai bine să se nimicească numai corpul, decât «să se piardă cu trupul și sufletul în gheenă». — Câte știri duioase despre adevărată întoarcere la D-zeu și de adevărată credință ne aduc ziarele! Căci câți învață acolo să cunoască pe Dumnezeu? Oameni cari în viața lor n'au voit a înțelege glasul divinității, s'au întors deodată și cu fața iluminată de lumina cerească a cunoștinții de Dumnezeu, împăcați cu întâmplările din jurul lor și zguduiți de fiorii credinței cu umilință exclamă: «*Noi am aflat pe Hristos!*»

«Mare ești Doamne și minunate sunt lucrurile Tale» strigăm și noi cu psalmistul, căci iată acei oameni, cari ajunseră până acolo că divinizau natura și mintea omenască, ca pe unicul creator, ca «ultima ratio», — acum ei recunosc că toată înțelepciunea lor nu ajunge nimic, și cu umilință își întorc privirile spre Acela, care are toată puterea, fiind El nu numai «Creatorul», ci și «Atotțiitorul» întregului univers.

«Nu m'am rugat lui Dumnezeu toată viața mea atâta, cât m'am rugat în tranșeu într'o jumătate de ceas» zicea unul, care s'a întors de pe câmpul de luptă cu o rană ușoară. — Și inima fiecărui credincios, care așteaptă împărăția lui Dumnezeu va fi cuprinsă de înviorecând în reviste serioase, mărturisiri de credință ca și cea a marelui scriitor francez Lavredan.

*

Credința ne va da ajutor... în veci preamărit fie Domnul! Iar soldații luptă, luptă pentru biruință, pe care

o va da-o Domnul atunci.. când îl vom ști cu toții preamări după cuviință; căci «în foc se lămurește aurul, iar oamenii în cuptorul ispitelor» și a năcazurilor! Cât de mult se apropie de Dumnezeu acei soldați cari participă la serviciile divine campestre! Când din zeci de mii de guri răsună — plin de căldură internă — majestosul imn: «Mântuiește Doamne poporul Tău...», impresia precum și efectul sunt covârșitoare — dupăcum am aflat dela un asistent. Despre asta ne putem convinge și din succesele și istoricile fotografii reproduse de revistele ilustrate mondiale. De bunăseamă că prin războiul actual, mulți au ajuns la convingerea mântuitoare: «Noi am aflat pe *Hristos!* carele mai înainte ne eră nouă sminteală, *acum* însă *bucuria* noastră este».

Dr. Ioan Felea.

+ O nouă fază a iezuitismului.

III.

Sfârșit.

Va se zică pontificatul lui Piu X se încheiă cu aparițiunea detestabilă a integraliștilor care făceau vieața amară tocmai celor mai harnici bărbați ai bisericii catolice. Dar ca o contrazicere finală a acestui pontificat, ca o constatare a sterilității lui fù intervenirea iezuiților, care avù de efect slăbirea curentului nefast format sub Piu X. Intre ambele tabere, cari se desemnau ca vrășmașe, integraliștii și iezuiți, aceștia din urmă s'au încercat de multe laude din partea lui Piu X, ceiace a trebuit să aibă de efect descurajarea integraliștilor.

Alarma în contra periculelor pe care integraliștii le aduceau în biserică a dat-o revista iezuiților francezi, *Études* din Paris. Un articol din această revistă cuprindeă un adevărat rechizitoriu împotriva integraliștilor, a procedurilor lor prin delațiune, a maniei lor de a bănuși și a denunța pe toți catolicii care-și permit să cu-

gete prin ei înșiși și fără a aștepta un cuvânt de ordine. Sub pretext de a distruge modernismul, intransigenții ajung să excomunică pe toți aceia care-și permit să aibă ideile lor în chestiuni curat politice și sociale, și nu acele pe care integraliștii le atribue Vaticanului. Ajunge să nu fii înregimentat în sectă, pentruca îndată să fii tratat, dacă nu de modernist, cel puțin de modernizant, epitet vag și înșelător, care aruncă o bănuială de erezie peste toate manifestările cugetării, chiar peste cele mai legitime și mai corecte din punctul de vedere al credinței.

Așa vorbea revista *Études* despre integraliști, ca despre niște teroriști în materie de credință. Articolul său a avut un mare răsunet, și îndată au urmat și alte articole și măsuri ale iezuiților. Revista iezuiților germani, *Stimmen aus Maria-Laach*, a publicat curând după *Études* un însemnat articol în care stigmatiză cu asprime procedura integraliștilor. Într'un articol pus în fruntea revistei și iscălit de redacțiune, se arată că însași numirea de «catholicism integral» e o absurditate, fiindcă un credincios trebuie să primească tot ce e în domeniul credinței mărturisite de biserica lui. Nu există puncte esențiale și neesențiale, ci toate își au locul lor în sistemul de credință. De aceea integral e orice catolic, fiindcă nimenea nu poate lăsa nimic, fără vină a conștiinței înaintea lui Dumnezeu, din ceeace e declarat drept depozit al credinței. Prin urmare ceice se pretind catolici integrali nu pot avea în credința pe care o mărturisesc mai mult decât au ceilalți catolici suspecti, iar plusul, pe care cred ei că-l au, e constituit din idei străine, din interpretări, care nu fac parte din domeniul credinței.

Revista în chestiune ia ca exemplu învățătura despre primatul papal și spune că acest primat e susceptibil de interpretări, care sunt numai interpretări și nimic mai mult, nu material propriu zis al credinței. Astfel după părerea integraliștilor, papa are drept de amestec *direct*, ca o consecvență a catholicismului, în toate lucrurile profane, temporale, «părere care nu numai nu e doctrină

generală a teologilor, ci încă de mult e răsturnată și înlăturată de teologi».

Integraliștii însă au o așa atitudine și așa procedură, că cei mai buni lucrători pe câmpul creștinismului catolic se desgustă și sunt înlăturați dela lucru, iar biserica este atunci lipsită de silințele lor. Prin urmare integraliștii sărăcesc vieța bisericii și alungă energiile.

Dar trebuințele bisericii sunt imense, mai cu seamă în vremea de acum. «Nevoia vremii îngrămădește nenumărate și colosale pretențiuni. Nevoile sociale ale vieții religioase și bisericești cer șiruri de voluntari. De voluntari. Căci acei cari zic: Noi împlinim cele zece porunci ale lui Dumnezeu și cele cinci porunci ale bisericii, mai încolo însă suntem stăpâniți cu totul de trebuințele slujbei noastre din societate, aceștia sunt, fără îndoială, catolici cum se cade, dar care nici cu un deget nu ating problemele actualității. Numai voluntarii care se jertfesc bucuros pot fi înrolați la această muncă, bărbați și femei cu un catolicism *intensiv*. Ei nu cer altă plată decât cea dela Dumnezeu. Intre aceștia, sunt mulți oameni viteji. Atât de puțin se rușinează ei de evanghelie, că pentru ea sufer și prigonire. Numai *un lucru* ar putea îngrozî pe acești lucrători de bună voie, așa că trebuie să ne temem ca nu cumva să-i vedem părăsind cu grămada rândurile în care voluntari și numai voluntari luptă și muncesc. Aceasta se va petrece anume atunci când curăția și întregitatea credinței lor sunt bătute fără încetare. O asemenea critică negativă sfarmă unitatea, paralizează puterea de lucru, seamănă neîncredere, pustiește taberele în care se săvârșește acea muncă voluntară».

Iată propria descriere a situațiunii și a periculelor ei după însăși revista iezuită *Stimmen aus Maria-Laach*. Din cauza aceasta, spune ea, cele scrise de revista *Études* din Paris nu sunt numai o apărare față de un vrășmaș, ci un strigăt în fața periculelor care trebuiesc înlăturate, pericole create de calamitatea integraliștilor. Manifestările iezuiților contra integralismului n'au încetat.

Ele nu s'au mărginit la aceste două reviste. Aproape în acelaș timp, autoritatea iezuită din Viena intentă un proces bisericesc unui ziar catolic integral, *Sonntagsblatt*, care îndrăznise să suspecteze ortodoxia iezuiților, iar Pater Kolb, iezuitul austriac cel mai cu vază și mai cunoscut, a rostit un foarte viu discurs în contra catolicilor întransigenți din Austria în *Societatea Pius (Pius Verein)* din Viena.

După Franția, Germania și Austria, aceiași manifestare a iezuiților în Italia. Acî iezuiții nu vor ca situațiunea lor să se confunde cu aceea a integralilor. De aceia au început încordări între unii și alții. Don Boccardo, preotul care conducea ziarul catolic întransigent din Genova, a primit înștiințarea să nu mai calce prin stabilimentele iezuiților, căci i se va închide poarta. Altul Pater Tacchi-Venturini, a dat anul trecut un interview, în care s'a rostit foarte aspru împotriva integralilor, iar a doua zi după acest interview, el s'a văzut, nu desaprobat, ci înaintat la postul de secretar al Companiei iezuiților, adecă la cea mai înaltă funcțiune a lor după cea de general.

Din toate acestea, un fapt rămâne sigur: că ridicarea iezuiților din toate țările în contra integraliștilor nu e o întâmplare, e un cuvânt de ordine, care se face cu deplinul asentiment al superiorilor Companiei. E probabil că și ei și superiorii lor au fost scârbiți de excesele la care a ajuns campania împotriva moderniștilor și care nu i-a cruțat nici pe ei. De acî opozițiunea lor acum pe față împotriva catolicismului întransigent al integraliștilor.

Fără îndoială că și fostul general al iezuiților, Pater Wernz, a trebuit să fie pentru intervenirea energică a iezuiților în luptă, căci fără părerea lui nu s'ar fi putut face aceasta. El însă, ca om cu vederi moderate, de sigur că nu vedeă cu plăcere excesele la care s'a ajuns cu antimodernismul. Stăpânit de vederi mai largi și mai moderne, în sufletul lui a trebuit să desaprobe exagerarea și să determine el însuși curentul manifestat între iezuiți. Intr'adevăr, în unele cercuri catolice se crede că

el însuși ar fi inspiratorul acestei campanii protivnice curentului fanatic.

Predecesorul fostului general erà un Spaniol, Pater Martin, om cu vederi intransigente și care dăduse ordinului iezuiților o îndrumare intransigentă, conform cu părerile sale. Sub Pater Wernz însă s'a văzut o manifestare nouă, neașteptată după ideile pe care le are lumea despre iezuiți.

Această intervenire a iezuiților, în lupta contra integraliștilor, poate fi determinată de diferite scopuri. E posibil ca, afară de propia lor apărare în contra atacurilor care li s'au adus, să se mai urmărească și alte scopuri.

Atitudinea lor liberală în această împrejurare unii o explică drept o încercare de a-și pregăti drumul spre primirea lor oficială în Germania. Căci iezuiții nu sunt admiși în Germania decât individual. Ei n'au voie să deschidă stabilimente publice. Deci pentru a ajunge la aceasta, cel mai bun mijloc e să dea probă de tact și cumpătate, să nu se arete dușmani ai libertății și agenți ai intransigenței, să sfârșească cu ideia care-i înfățișează drept oameni pătrunși de intoleranță și absolutism.

Așa explică unii, cel puțin ca un motiv parțial, unanimitatea cu care ordinul lor a dus lupta împotriva integralismului.

IV.

Fără îndoială, manifestându-se cum am văzut, iezuiții apar într'o lumină nouă: tocmai ei în serviciul liberalismului religios și combătând fanatismul, care mai nainte erà partea lor. Toți cei cari urmăresc mersul lucrurilor în biserica Romei, au trebuit să observe acest fapt și să se întrebe ce impresiune va produce.

O întrebare foarte legitimă a fost, mai întâi, ce impresiune va face la Vatican. Căci cercurile Vaticanului erau foarte deschise influențelor intransigente ale integraliștilor. Papa Piu X însuși erà sub stăpânirea lor, și dacă integraliștii au îndrăznit atât de mult, este că se

știau spriginiți la Vatican. Și dacă nu sprijiniți chiar de toți, erău însă destui din cei porniți pe intransigență.

Acestor cercuri, firește, intervenirea iezuiților n'a putut plăcea. Deci se vorbea de o desaprobare publică din partea papii care s'ar pronunța în contra manifestării iezuiților.

Dar de abea puneă cineva această ipoteză, și îndată se vedeau greutățile. În adevăr, iezuiții sunt una din marile puteri ale bisericii romano-catolice. Eră greu de intrat în luptă cu ei, și chiar Papa trebuia să se ferească de această perspectivă. Papa negru, cum i se zice generalului iezuiților, fiindcă e îmbrăcat în negru și are o autoritate ca și papa cel propriu zis, eră un factor de care trebuia să ție seamă și acesta din urmă, adecă celui oficial, numit și Papa capul catolicismului, căruia i se mai zice și Papa alb, fiindcă poartă vesminte albe.

Din cauza aceasta, ipoteza desaprobării Papii negru din partea Papii alb nici nu s'a realizat. Zvonul a fost numai un zvon, și oricât nu va fi plăcut unora intervenirea iezuiților, cuvânt împotriva lor nu s'a ridicat. Dimpotrivă, cu ocaziunea împlinirii a o sută de ani dela restabilirea ordinului iezuiților prin Papa Piu VII la 1814 (fusesse desființat de Clement XIV în 1773), Papa Piu X a trimis o scrisoare generalului iezuiților în care aducea cele mai mari elogii ordinului, pentru serviciile aduse de el cauzei catolice. Papa se declară fericit că are ocaziune de a-și arăta bunăvoința sa față de acest ordin. Intre alte laude, pe care i le aduce, e și aceea a marelui alipiri către sfântul scaun, de care iezuiții totdeauna au dat cea mai vie probă.

Scrisoarea a făcut mare senzație. În loc de ce se așteptau unii, — cuvinte din cele mai măgulitoare la adresa ordinului. Nici o aluziune într'ânsa la noua atitudine a iezuiților și la intervenirea lor în contra integraliștilor.

Deci cum s'a putut produce această scrisoare și ce înseamnă ea?

Aprobă cumva Vaticanul această nouă fază în care se arată ordinul? Poate că e greu s'o afirmăm, fiindcă

în anturajul fostului papă erau persoane cu vederi foarte deosebite de ale iezuiților în chestiuni din cele mai arzătoare, precum aceea a catolicismului integral.

Scrisoarea papii, în tot cazul, înseamnă (și acesta e faptul care trebuie scos în relief) că ordinul iezuiților se bucură încă la Roma de atâta autoritate și de o așa influență, că el își poate permite o independență în atitudini și o vorbire deadreptul, pe care Vaticanul poate că nu le-ar permite altui ordin religios.

Fostul general al iezuiților însă, Pater Wernz, eră un temperament energic. El a izbutit să se impuie Vaticanului prin energia atitudinii sale. Anul trecut, se povesteă în Roma că iezuiții, fiind atăcați cu violență de unele ziare catolice integrale, care mergeau până la a pune la îndoială ortodoxia lor, Pater Wernz s'a prezentat la Piu X și i-a cerut satisfacțiune pentru ceea ce el socoteă o ocară nemeritată făcută ordinului său. Papa a trebuit să-i făgăduiască satisfacțiunea, și el s'a executat prin scrisoarea de care am pomenit.

Deci iezuiții au câștigat cauza față de integraliști, afirmându-și cu aceasta odată mai mult puterea lor.

Astfel ei au intrat cu succes în noua lor fază, care însă nu se știe cât se va menține. Purtarea din urmă însă face cinste ordinului și trebuie relevată cu plăcere.

Arhim. *Scriban*.

+ Despre toleranța creștină.

Cuprinsul: Toleranța creștină, necesară pentru unirea Bisericilor, întemeiată pe sf. Scriptură și pe rațiune.

Pentru a ajunge la unire între toate bisericile creștine, condiția întâi și neapărat de lipsă e toleranța reciprocă, ce sunt datoare să aibă unele față de altele; prin urmare întâia datorință a acelor, cari vrea să lucreze pentru unire este să predice această toleranță și să răspândească asupra acestei chestiuni o lumină cu

atât mai vie cu cât lumea se silește a o învălui într'o ceață de întunec din ce în ce mai deasă.

S'a scris mult cu privire la toleranță. Unii o condamnă într'un mod absolut; alții o laudă c'un entuziasm, ce s'apropie de lirism. Atleții acestor două câmpuri opuse s'au așezat pe un teren, unde lupta are să fie cu necesitate fără de sfârșit. Dacă, în loc să trateze chestiunea din punct de vedere curat filozofic și într'un mod incomplet, ei ar fi plecat dela ideia creștină, s'ar fi înțeles foarte ușor, presupunând cu toate acestea, că ei ar fi de bună credință.

Toată lumea recunoaște, într'adevăr, aceste două principii: 1. Eroarea e incompatibilă cu adevărul, și nu poate exista între ele nici un fel de solidaritate; 2. oamenii sunt datori, în legăturile lor reciproce, să observe legile dreptății și ale dragostei. Nimeni nu va cuteza să tăgăduască aceste două adevăruri, care există în spiritul omenesc cu valoarea unor axiome și pe care e de prisos a le demonstra.

Isus Hristos le-a consfințit prin învățătura sa; reiese din cuvintele evanghelice, că adevărul n'are nici când să convenționeze cu eroarea, dar că oamenii, fie ei chiar desbinați ca păreri și ca purtare, sunt datori să folosească între ei *dragostea*, care este toleranța dusă până la cea mai înaltă gradăție a ei.

Să ascultăm pe Isus Hristos:

«Poruncă nouă dau vouă; ca să vă iubiți unul pe altul; precum eu v'am iubit pe voi.» (Ioan, XIII, 34).

«Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău cu toată inima ta și cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău. Aceasta este întâia și mai mare poruncă. Iar a doua este asemenea acesteia: Să iubești pe aproapele tău ca

însuși pe tine. Intr'aceste două porunci toată legea și prorociei atârnă. (Mat., XXII, 37, 38, 39).

«Că tot celce se mânia asupra fratelui său în-deșert, vinovat va fi judecății; și cine va zice fratelui său: *Raca*, vinovat va fi soborului; iar cine va zice: *Nebune*, vinovat va fi gheenei focului. Deci, de îți vei aduce darul tău la altar, și acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva asupra ta, lasă acolo darul tău înaintea altarului și mergi mai întâi de te împacă cu fratele tău, și atunci venind adă «darul tău» (Mat., V, 22—24).

«Iubiți pe vrășmașii voștri, binecuvântați pe ceice vă blastămă pe voi, faceți bine celorce vă urăsc pe voi, și vă rugați pentru ceice vă supără și vă gonesc pe voi. Ca să fiți fii ai Tatălui vostru celui din ceruri, care soarele său îl răsare peste cei răi și peste cei buni, și plouă peste cei drepți și peste cei nedrepți» (Ibid., 44, 45).

«Și ori în care casă veți intra, întâi ziceți: *Pace casei acesteia*. Și de va fi acolo fiul păcei, se va odihni peste dânsul pacea voastră: iar de nu, la voi se va întoarce». (Luca X, 5, 6; — Mat. X, 12, 13).

«Și precum voiți ca să vă facă vouă oamenii, și voi faceți lor așijderea». (Luca, VI, 31).

Iată o învățătură clară și hotărîtă. Aceste datorințe de dragoste, de iubire reciprocă, Isus Hristos le proclamă obligătoare față de ceice sunt în eroare și în vițiu, ca și față de ceice sunt în posesiunea adevărului și cari practică virtutea.

«Eu sunt, zice el, păstorul cel bun: păstorul cel bun sufletul său își pune pentru oi... Și alte oi am, care nu sunt din staulul acesta; și pe acelea mi se cade

a le aduce, și glasul meu vor auzi; și va fi o turmă și un păstor». (Ioan, X, 11, 16).

Cum aduce el în staulul său oile cele rătăcite? Purtându-le pe umerii săi, după ce a alergat căutându-le cu multe osteneți.

Când trimise pe ucenicii săi să predice Evanghelia, le zise: «Iată, eu vă trimit pe voi ca oile în mijlocul lupilor; nu veți avea toiag». (Mat., X, 10, 16).

Ce arme le rămâneau deci acestor cuceritori ai adevărului? Cuvântul lui D-zeu, care după sfânta Scriptură este un foc, ce pătrunde sufletele; o sabie ascuțită care desparte, în inteligență și în conștiință, adevărul de minciună, binele de rău.

Nu numai că Isus Hristos n'a recomandat violența acelor, pe cari i-a însărcinat cu marea chemare de-a duce lumea la adevăr, ci el o osândi în modul cel mai expres:

«Iar Ioan răspunzând a zis: «Invățătorule, am văzut pe unul în numele tău scoțând draci, și l-am oprit pe el, că nu umblă pe urma ta cu noi». Și a zis către el Isus: «Nu-l opriți, *că celce nu este împotriva noastră, pentru noi este*». Și a îndreptat fața ca să meargă în Ierusalim. Și a trimis vestitori înaintea feței sale; și mergând au intrat într'un oraș al Samarinenilor, ca să-i gătească lui. Și nu l-au primit pe dânsul, că fața lui eră mergând spre Ierusalim. Și văzând ucenicii lui, Iacov și Ioan, au zis: «Doamne, voiești să zicem ca să se pogoare foc din cer și să-i mistuiască pe ei?» Iar Isus întorcându-se i-a certat pe dâșii și a zis: «Nu știți ai cărui duh sunteți voi; Că Fiiul omului n'a venit să peardă sufletele oamenilor, ci să mântuiască. Și au mers într'alt sat.» (Luca IX, 49—56).

Iată intoleranța osândită în cece poate avea ea mai specificat. Samarinenii sunt în eroare; ei refuză

însuși Dumnezeu omului cea mai simplă ospitalitate; doi apostoli indignați vreau să-i pedepsească cu chinurile focului, și Isus le zise, că ei n'au putut concepe o astfel de ideie decât subț înșuflarea *duhului răului*.

Potrivindu-și învățătura cu exemplele sale, Isus Hristos zise apostolilor săi:

«Și oricine nu va primi pe voi, ieșind din casa aceea, scuturați praful de pe picioarele voastre». (Mat., X, 14).

El nu vrea nici să îngăduie, ca cineva să judece purtarea acelor, cari nu vreau să creadă, și declară că nici el însuși nu-i judecă în veacul de acum. Sfântul Ioan ni-a păstrat aceste cuvinte dumnezeiești, asupra cărora noi chemăm toată luarea aminte a celor ce ținesc judecata și violența.

«Și de va auzi cineva graiurile mele și nu va crede, eu nu-l judec pe el; că n'am venit ca să judec lumea, ci ca să mântuiesc lumea. Celace se lapadă de mine și nu primește graiurile mele, are pe cela ce îl judecă pe el: cuvântul, care am grăit, acela îl va judeca pe el în ziua cea de apoi». (Ioan, XII, 47, 48.)

Apostolul Evangheliei nu trebuie așa dară să purceadă, decât cu blândețe, cu sfatul, fără silă.

În ideia lui Isus Hristos, împărăția lui Dumnezeu sau lumea este asemenea unui câmp, în care răsar ierbările cele rele alătura de sămânța cea bună. Trebuie oare să smulgem aceste ierburi rele? «Nu, răspunse Isus Hristos, ca nu cumva plivind zizaniile să rupeți și grâul împreună cu dânsele. Lăsați să crească amândouă împreună până la seceriș». Timpul secerișului este sfârșitul lumii. Atunci fiiul omului va trimite îngerii săi, cari vor lega în snopi zizaniile și le vor arde». (Mat. XIII, 24, 30).

Toleranța creștină nu-i, dupăcum se vede, indiferența între eroare și adevăr; ea-i dragostea dintre oameni. Nu aparține oamenilor să smulgă din țarina stăpânului casei zizaniile, cari amenință să înăbușe sămânța cea bună; și n'au primit dela Dumnezeu această misiune; ea-i rezervată pe seama trimișilor cerești, cari vor împlini poruncile lui Dumnezeu, când timpul va fi sosit.

Cât se ține de oameni, ei au să se mulțamească, în relațiile lor față de ceice sunt în eroare, cu anumite măsuri de precauțiune, care le impune prudența, amăsurat împrejurările lor. Trebuie să se ferească fiecare de contagiunea păcatului și a eroarei și de ceice se dau drept apostolii acestora, căci nu poate exista nici o legătură între lumină și întunec.

«Celce nu este cu mine este împotriva mea», zice Isus Hristos. Cu alte cuvinte ceice nu sunt partizani adevărului, sunt ai erorii: în privința aceasta, cuvântul învățătorului este formal. Prin urmare nici o indiferență. Cât privește conduita exterioară, avem datoria să considerăm ca fiind pentru Isus Hristos pe toți ceice nu sunt împotriva lui; cât pentru credința intimă, celce nu este cu Isus Hristos, este împotriva lui. Toleranța între oameni nu putea fi propoveduită mai deschis, și indiferența între adevăr și eroare nu putea fi osândită într'un mod mai deslușit.

E evident, că pentru a împlini îndatoririle dragostei sau ale toleranței creștine, nu-i de lipsă să nu se ia nici un fel de precauțiune contra partizanilor erorii. Putem chiar, și uneori suntem datori să încunjurăm orice soi de legături cu ei; de exemplu, în cazul, când aceste relațiuni ar fi un prilej de cădere în eroare sau ocazie de a produce scandal.

În felul acesta legau apostolii pe credincioși să nu aibă nici o legătură socială cu cei dintâi eretici, cari căutase să strice învățătura descoperită prin sistemele lor mincinoase. Încă slabi în credință, acești credincioși puteau fi amăgiți de falșii proroci îmbrăcați în piele de oaie. Numai cât Isus Hristos i-a înștiințat, că ei au să se ferească de acești ipocriți:

«Păziți-vă de prorocii cei mincinoși, cari vin la voi în haine de oi, iar în lăuntru sunt lupi răpitori. Din roadele lor îi veți cunoaște pe ei.» (Mat., VII, 15, 16).

Aceasta-i singura restricțiune, ce am găsit-o în învățătura lui Isus Hristos, cu privire la acel simțământ de dragoste, de toleranță universală, pe care a predicat-o peste tot locul.

Tipul ipocritului eră, în ochii lui Isus Hristos, Fariseul. El îl privea ca pe omul periculos, cu deosebire, ca pe singura ființă vrednică de critică. La orice întâlnire, el îl biciuia și îl blastemă. Cu toate acestea, el n'a recomandat nici când violența față de dânsul.

Adevăratul creștin, credincios învățămintelor învățătorului, este deci plin de bunătate, de dragoste pentru toți oamenii; el nu judecă nici intențiunile, nici simțimintele, nici opiniile. Dacă el e martor al unor acte exterioare în mod evident contrar binelui sau adevărului, are să ia anumite precauțiuni pentru siguranța sa personală, dar, fără să folosească vr'o silă oarecare împotriva acelorora, de cari ar avea să se păzească. Dacă-i dator să combată pe față pe ipocrit, pe Fariseu, să-i desvălească vicleniile, nici când n'are să întrebuinteze împotriva-i alte mijloace decât adevărul.

E de tot straniu, că după o învățătură așa de formală a lui Isus Hristos, spiritul de intoleranță a fost atât de des autorizat și recomandat în diferitele biserici

creștine. Unii teologi au dus prejudețiul atât de departe, încât au voit să legitimizeze această intoleranță, sprijinindu-o pe o interpretare falsă a unui loc din Evanghelie. Acest loc e scos din parabola celor invitați la cina unui stăpân de casă. După ce ceice fuseră chemați nu voiră să meargă, domnul casei trimite sluga să caute pe toți, pe cari îi va găsi: «Eși, îi zise, la drumuri și la garduri și-i silește să intre, ca să se umple casa mea». (Luca, XIV, 23). Aceste cuvinte, *i silește să intre, compelle intrare*, au dat motiv pentru cele mai singulare comentare din partea prietinelor intoleranței. Înțelege oricine acest text la întâia privire; nu putem găsi într'ânsul decât o vie stăruință, ce e obligat servitorul să facă pentru a putea decide niște străini, cari nu fuseseră invitați la cină, să dea ascultare unei chemări, pe care ei trebuiau să o găsească întârziată și extraordinară. Partizanii violenței au observat în el cu totul altceva. Neputând găsi nimic în evanghelie prin ce să-și autorizeze erorile, au chinuit acest text atâta de simplu, până au aflat în el o doctrină favorabilă pentru cele mai nedrepte strășnicii.

Sfântul Matei, care raportează aceeaș parabolă, ca și sf. Luca, zice simplaminte, că slugile *adunară pe toți, câți au aflat*, buni și răi și s'a umplut casa de ceice ședeau. El nu face nici o amintire de pretinsa silă, de care ar fi avut lipsă să se folosească; stăpânul casei le recomandă numai *învitarea: chemați-i la nuntă, vocate ad nuptias* (Mat., XXII, 2 et seq.).

După una din regulele cele mai sigure ale exegesei biblice, cea mai bună interpretare a Scripturii rezultă din asemănarea textelor relative la acelaș obiect. Dacă ceice au abuzat de cuvintele *compelle intrare* ar fi aplicat regula aceasta, ar fi învățat dela sf. Matei, că Dumnezeu, reprezentat prin personagiul din parabola

evangelică, n'a încredințat trimișilor săi decât misiunea *de-a chema* lumea întregă să ia parte la cina lui, adecă să intre în biserica sa; că cuvintele sf. Luca nu le putem, prin urmare, înțelege altfel, decât ca pe o invitație într'atâta de stăruitoare, încât o poți asemăna unei dulci violențe. Dacă Isus Hristos ar fi socotit violența exterioară printre mijloacele de lipsă pentru a aduce la evanghelie și la biserică oile cele rătăcite, el n'ar fi oprit apostolilor săi întrebuițarea armelor. În loc de a-i trimite ca pe niște oi în mijlocul lupilor, fără traistă și fără toiag, ar fi făcut din ei un ordin cavaleresc, o societate de inchizitori; departe de așa ceva el nu le dă decât o sabie spirituală, adecă cuvântul lui Dumnezeu; să ascultăm ceea ce zice sf. Pavel despre armele creștine.

«Că în trup umblând, nu ne oștim trupește; că armele oștirii noastre nu sunt trupești, ci puternice lui Dumnezeu spre surparea tăriilor; surpând izvodirile minții și toată înălțarea ce se ridică împotriva științii lui Dumnezeu, și robind toată înțelegerea spre ascultarea lui Hristos» (2 Cor., X, 3—5).

Acelaș apostol descrie în mod amănunțit armatura creștinului:

«Imbrăcați-vă întru toate armele lui Dumnezeu, ca să puteți stă împotriva mesteșugirilor diavolului. Căci nu ne este nouă lupta împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva începătoriilor, și a domniilor, și a stăpânitorilor întunerecului veacului acestuia, împotriva duhurilor răutății întru cele cerești. Pentru aceea, luați toate armele lui Dumnezeu, ca să puteți stă împotriva în ziua cea rea și toate isprăvindule să stați. Stați drept aceea, încingându-vă mijlocul vostru cu adevărul și îmbrăcându-vă cu zala dreptății. Și încălțându-vă picioarele

întru gătitura evangheliei păcii; peste toate luând pavăza credinții, cu care veți putea stinge toate săgețile vicleanului cele aprinse. Și coiful mântuirii luați, și sabia Duhului, care este cuvântul lui Dumnezeu. (Efes., VI, 11—17).

Dacă comparăm aceste arme cu cele ale tribunalelor inchiziției, ale partizanilor violenței și ai apelațiilor la puterea seculară, oricine va fi obligat să recunoască, că există între ele o deosebire de netăgăduit. Creștinul, după sfântul Pavel, nu trebuie să aibă alte arme, decât adevărul, dreptatea, zelul pentru evanghelia păcii, credința, nădejdea mântuirii, cuvântul lui Dumnezeu; partizanii violenței n'au visat nicicând decât temnițe, torturi, omoruri, războaie sălbatice și fratricide. Cu tot lustrul de zel, cu care ar voi să acopere aceste violențe, ei nu ne vor convinge niciodată, că urmează învățătura lui Isus Hristos și că își iau inspirațiile din evanghelie.

Noi avem în proprietatea noastră adevărul, susținându-l, prin urmare noi suntem datori să-l impunem; dragostea ne obligă să luminăm pe cei orbi; de cumva nu voiesc să-și deschiză ochii, avem datoria să-i silim să o facă; nu există mântuire decât în *biserica noastră*; din dragostea ce o avem pentru sufletele și mântuirea lor cea veșnică, noi suntem obligați să-i silim să intre în biserică aceasta, dacă sfatul și instrucția nu-s suficiente pentru dobândirea acestui rezultat; dacă nu-i putem silii noi de noi, suntem obligați să înarmăm pentru cauza bisericii și mântuirii sufletelor, regii, oamenii cei puternici și să purcedem cu armele și cu ruguri împotriva acelor, cari refuză să intre în adevărata biserică.

Intreagă argumentarea adversarilor toleranței se reduce la aceste propoziții, înfățișate sub o mie de forme diferite. Pentruca ea să fie exactă, intoleranții ar trebui

să dovedească mai întâiu de toate, că posed cu toată siguranța adevărul; că au o idee exactă despre învățământul bisericii; că nu așează biserica acolo unde nu-i; că nu atribuesc bisericii o doctrină și atari instituții, cari nu-i aparțin; ei ar trebui să dovedească încă și aceea, că cineva-i obligat să fie caritabil și plin de zel până la a silii, prin constrângere și violență, să intre în biserică sau să creadă adevărului pe aceia, cari nu vreau nici adevăr, nu vreau nici biserică; că e de lipsă să țină cineva prea puțină seamă de libertatea voiei, pe care Dumnezeu a dăruit-o omului, pentru a se crede obligat a-l domesticii prin chinuri sau prin moarte.

Intoleranții nu dovedesc nici una din aceste propoziții. Ei sunt deci tot așa de puțin raționali, pe cât și de puțin respectuoși față de doctrina Domnului nostru Isus Hristos.

Adevărații creștini n'au un astfel de dispreț pentru rațiune, pentru cuvântul lui Dumnezeu. Ei nu sunt atât de imprudenți, încât să atribue bisericii propriile lor idei, sau prejudiciile lor; ei sunt cu mult mai înțelepți, decât să poată crede, că vărsarea de sânge, flacărele rugurilor sau ororile temniței sunt mijloace eficace pentru a naște pe seama bisericii fii credincioși și pentru a produce convingeri; ei sunt mult prea iubitori de oameni, decât ca să nu se îngrozească de spaimă în fața tabloului hâdos al luptelor fratricide, al torturilor și al supliciilor, al căror principii a fost spiritul de intoleranță. Ei se cred obligați să răspândească lumina adevărului, să dea vedere celor orbi, să ajute pe cei săraci cu duhul, să aducă înapoi în staulul Domnului oile cele pierdute, însă cuvântul și exemplele lui Isus Hristos i-au învățat, că nu le e permis să lucreze la evanghelizarea lumii, decât prin instrucțiune, sfătuire și practicarea virtuților creștine.

Isus Hristos a declarat, că el n'a venit în lume pentruca să o judece. La exemplul lui, nici creștinii să nu judece, să nu osândească, ci să iubească, să ierte și să instruiască.

După R. F. Guettée.

I. Beleană.

Dimitrie Eustatievici din Brașov,
secretarul episcopului Dionisie Novacovici, e cel dintâiu
gramatic român.

Ca Șincai, Maior și alți luceferi ai noștri, merită și Dimitrie Eustatievici să fie învrednicit de o monografie specială în istoria noastră culturală și literară. Nu sunt în situația de a-l putea studia pe baza unor amănunțite cercetări a documentelor contemporane, ce se găsesc în arhivele bisericești.

Celece urmează aici sunt o culegere și sistemizare de informații împrăștiate prin diferite cărți și reviste românești și străine. Adunând aceste informații și grupându-le aici într'un întreg voesc numai să atrag atențiunea asupra acestui bărbat cult și activ, care a fost «*un însemnat om de școală*»¹ în epoca sa, și în acest chip să trezesc interesul altora ca să-l studieze și din alte puncte de privire, decât al vederilor sale despre regulele limbei române.

Eustatievici scrie pe la 1756, ori chiar 1735, întâia gramatică a limbei noastre. Ce e drept, până la anul 1780, când s'a tipărit prima gramatică la noi (a lui Clain la Viena), documentele vechi, pe lângă opera lui Eustatievici, mai pomenesc de alte șase gramatici românești; dar acestea toate au rămas până azi ca manuscrise ori chiar cu totul necunoscute.

¹ N. Iorga «Sate și preoți în Ardeal» București 1902 pagina 271. Se pasionă mult de învățământul Brașovenilor săi. Andrei Bârseanul «Istoria școalelor centrale române gr.-or. din Brașov». Brașov 1902 pagina 9—11 la anexe pagina 18—20.

Călugărul din Blaj, Alexă (Alexandru) Morășeanu (Mureșan), fiul lui Vasile, a compus pe la 1765—1771 o gramatică italo-română. Aceasta a fost o gramatică de sine stătătoare și nu un fel de întâie redactare — cum credeau unii — a gramaticii româno-latine a amintitului Clain. Această lucrare a rămas necunoscută. Probabil la ea se refereste Ioasaf, (Ion din Deva),² prefectul tipografiei din Blaj, când, — în remonstrația sa din 29 Octomvrie 1771 ajutând pe episcopul Rednic întru apărarea prerogativelor tipografiei seminariale față de tipografia nemeșului Iosif Kurtzböeck,³ care ulterior dobândi-se și ea dreptul de a edă la Viena cărți în limba românească,⁴ — așa se exprimă cu privire la gramatica lui Mureșan, însă fără a aminti numele autorului și titlul cărții: «quaedam grammatica italo-valachica, quae perfecte nondum est finita;» o gramatică oarecare italo-română, care nu e deplin sfârșită.

Cred că scriitorul contimporan Sulzer tot cartea lui Mureșan va fi avut-o în vedere, când scrie că: «Der malen soll eine ordentliche walachische Sprachlehre zu Blassendorf..... unter der Presse seyn»,⁵ adecă în vremea aceea se află în Blaj sub tipar o bună gramatică românească. Se poate însă că Sulzer înțelege aici altă gramatică, afirmativ a boerului și dascălului de obârșie grec Alexandru Vilara.⁶

Samoilă Clain spune apriat că Mureșan e autorul «gramaticii românească și italienească», și e cert că ieromonahul Mureșan posedă bine dialectele italiene, căci

² Ioasaf Devai eră unul din cei 4 călugări cari îmbrăcaseră schima monahală în 1764, deodată cu Samuilă Clain.

³ Istoria înființării acestei tipografii în revista «Transilvania» Sibiiu 1910 pagina 17—30 de Emilian Micu.

⁴ Cinci acte pro și contra tipografiei blăjene, în arhiva din Blaj. Dr. Augustin Bunea «Episcopii P. P. Aron și Dionisie Novacovici». Blaj 1902 pagina 360—361.

⁵ III pagina 4 nota a.

⁶ «Enciclopedia română» Sibiiu 1904 t. III pagina 1217 și Nicolae Iorga «Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea». București 1901 volumul II pagina 22, 40, 48, 274 și 282. În istoria culturală română, figurează și: Petru, Dr. Ioan, Niculae și Lambu Vilara.

dejă în 1757 studiă teologia la Roma. Mai apoi ajunge paroh misionar la Timișoara și Zăbran.⁷

La nici un caz nu e de crezut, că gramatica lui Mureșan ar fi confundat-o vechii noștri scriitori cu gramatica din 1774 a misionarului italian din Moldova, Francantonio Minotto.⁸

Pânăce a eșit de sub teascuri epocala gramatică de Viena din 1780 alui Clain, mai compun gramatici românești: un Anonim,⁹ apoi alt Anonim, ofițer rus la Iași, în 1770, o gramatică cu litere latine și ortografie italiană¹⁰ și în sfârșit arhimandritul Dragonirni Macarie.¹¹

⁷ Mai circumstanțial despre Mureșan: Dr. Ioan *Ardelean* în foaia bisericească și școlastică» Blaj 1888 pagina 38—40, 55—56. Tim. *Cipar* «Acte și Fragmente» Blaj 1860 pagina 110 și 124. *Iorga* o. c. 198, 271, 409—410 (și 71—72) I. *Boroș* «Monografia par. românești unite din Timișoara» Timișoara 1903 pagina 14 și 25. *Bunea* l. c. 305 și 367. Dr. Vasile *Pop* «Disertație despre tipografiile românești» Sibiu 1838 pagina 39 nota a. V. A. *Ureche* «Istoria românilor» București volumul I. pagina 1172 nota 1. Șematismul istoric al dieceziei Lugoșului din 1903 pagina 273.

⁸ Ar. *Densușianu* «Istoria limbii și literaturii române» Iași 1894 pagina 256, 257 și 259. Ioan *Bianu* în revista «Columna lui Traian București 1883 pagina 144—145 și anul 1884 pagina 237. Gramatica Minotto apoi cea a arhimandritului Macarie tot din anul 1775, (vezi aici nota 12) le-am descris în revista «Naștinea» Budapesta 1911 Nr. 3.

⁹ E o prelucrare poate după opera lui Eustatievici. Se păstrează la academia română din București sub Nr. 539. *Iorga* l. c. 276 cu nota 2. Manuscrisul lui Minotto nu se știe unde e. A lui Macarie e la academie la Nr. 102. Ioan *Bian* și Romulus *Cărăbaș* «Catalogul manuscriptelor românești» București 1906 Tom. I. pagina 233. Aici nota 26.

¹⁰ Manuscriptul se păstrează în biblioteca din Göttingen. E studiat în «Anal. academieii române» din București sect. II. XX pagina 197 și următ. Gramatica se termină cu dialoguri, în care se oglindește vieța casnică a boierilor contemporani din Moldova. Titlul manuscriptului nimerit cu cu-prinsul e dat ulterior de careva proprietar al apusului și sună «Petit recueil des mots moldaves, écrit par un Italien á Iassi, l'an 1770». *Iorga* l. c. 279. nota 2 și 3.

¹¹ Vas. Grig. *Pop*. «Consp. asupra lit. rom. etc. Buc. I, 1875 pg. 59. *Ureche* «Istoria școalelor» Buc. I, pagina 34 cu nota 1. Dr. Mih. *Gaster* «Geschichte der rum. Litteratur» pagina 366. *Iorga* l. c. 275—276, 391 *idem* «Două biblioteci de mănăstiri: «Ghighiul și Argeșul» pagina 17—19 *idem* Studii și documente VII pagina 309—310. *idem* Istoria bis. rom. II pg. 171. Paul *Paicu* în «Foaia societ. pentru lit. și cult. română în Bucovina» 1864 Nrii 1—4. *Densușianu* l. c. 257. Lazar *Șăineanu* «Istoria filologiei române»

Titlul întreg al gramaticii lui Eustatievici e:

«Intru mărirea sfintei cei de o ființă făcătoarei de vieață și nedespărțitei Troițe: a Tatălui și a Fiului și sfântului Duh: Gramatica rumânească afierothisită/prea blagocestivului, prea luminatului și prea înălțatului Domn și oblăduitor a toată Ungro-Vlachia domnului Domnulu Jo Constandin Nicolae Voevod; acu întâi izvodită prin Dimitrie Eustathiev Brașoveanu, methodos prea folositori și prea trebuincios, întăritu cu pilde prea folositoare, așezatu cu rânduială dreaptă și izvoditu în Bolgaria Brașovului: anul 1757 Septemvre 1».

Acest prețios manuscript se află în două exemplare bine îngrijite la academia română din București sub nr. 583.¹² A fost dăruit ei la anul 1899, din biblioteca mitropoliei Moldovei, de cătră regretatul Constantin Erbiceanu, profesor universitar de dreptul bisericesc, membru al academiei în secția istorică, fecund scriitor bisericesc și cel mai mare elenist între românii timpului actual.

Erbiceanu a studiat manuscriptul din vorbă și l-a descris sumar.¹³

Are format cvart. Acopere 137 fețe. Scrisoarea e foarte frumoasă, toată bine de una și aceeaș mână, scrisă firește cu litere chirile.

Autorul a compus gramatica la recercarea domnitorului Munteniei Constantin Maurocordat,¹⁴ spre a înlesni românilor studiul gramaticii grecești; ceace aflăm din dedicația lucrării «Cuvânt de afierothisire» cătră

București 1895 pagina 89. «Bis. ort. română» București an. XII 673 XVIII 298, 303, 695. Romulus Ionașcu «Gramaticii româniei» Iași 1914 pg. 2, 11—16, 284, 287. Ion Lăpădat «Manuscrisele dela Bisericiani și Râșca» în «Bis. ort. română» 1906 pg. 12—13. N. Iorga «Manuscriptele mănăstirii Cernica», «Bis. ort. română» 1902 pg. 23—25. Crețu «Lexicon slavo românesc a lui Mardarie» pg. 55—56. Cnf. și nota 9 de mai sus.

¹² Greșesc domnii profesori: Gh. Adamescu și Mih. Dragomirescu în «Literatura română modernă» pg. 81, când susțin, că lucrarea e tipărită în 1756 și se află la academie. Bârseanu l. c. pg. 9.

¹³ A. D. Xenopol și C. Erbiceanu «Serbarea școlară din Iași» pg. 251—5. Acî se află și o bibliografie a gramaticilor noastre mai vechi.

¹⁴ E de notat, că voda Constantin Nic. Maurocordat, a domnit între anii 1730—1758 în Muntenia de 6 ori și în Moldova de 3 ori.

voevod, unde scrie: «Precum voința înălțimei Tale de demult fiind spre aducerea întru ființă pe acest methodos în *dialectul Moldovenesc*,¹⁵ acum aducându-se, se va odihni voința, după a patra adevărul a dăruii pe norodul cu acest methodos, la trebuințele ceale întâmplătoare, cu prea milostivă voință și poruncă a se da tipăririi întru starea săvârșirii lucrului acestuia».

Preamărește apoi pe Domn ca ocrotitor al sfintelor biserici și școale din orașe:

«Ai întărit sfintele și dumnezeieștile lăcașuri, cu neșmintite și neîndoite povățe a luminătorilor întru învățătură, întru povățuire, întru îndireptare și întru slujirea adevăratelor arânduialelor bisericești, întemeind orașele cu sămănătorii adevărului și învățăturii și limbilor celor străine trebuincioase neamului omenesc, precum dialectul cel elino-grecesc întru norodul cel rumânesc să proslăvește, să măreaște, luminează, stingând văpaele ceale arzătoare ale păgânilor și astupând gurile ceale deschise ale ereticilor».

După dedicația dela începutul manuscriptului urmează o lungă precuvântare: «Înainte cuvântare pentru cetitor», în cursul căreia Eustatievici accentuează marea importanță a învățaturii gramaticale, zicând: «A toatei învățături începutul este gramatica, deci aceia până în ceasul de acum în rumânescul dialect lipsire au fost ei... neauzindu-se, nepovestindu-se, necercându-se pentru folosul ei... pentrucă la lucrul tălmăcirii dreaptă armă și unealtă iaste gramatica, prin a căriia rânduială ori în sfânta Scriptură, ori întru istorii să desleagă cuvintele și să cunosc osebierele cuvintelor. Cu cât mai vârtos trebuincios lucru iaste gramatica rumânescului dialect, spre priceaperea lucrurilor celor înalte și adânci, spre întemeierea ținerii de minte, spre întărirea voroavelor, spre despărțirea zicerilor, spre rânduirea înțelegerilor».

¹⁵ Autorul deci în butul vederilor timpului, identifică limba moldovenească cu cea română obștească. Basarabeni noștri continuă încă a numi și azi limba românească limbă moldovenească.

Privitor de izvoarele ce a consultat, iată cum se pronunță:

«Izvoarele ceale adevărate, pururea curgătoare și nesfârșitoare în părțile Moscovei, în Academia Moghiloza, boroștiană cea din Chiev», și gramaticile «elinești, slavonești și latinești», din cari a învățat și mai învăță încă.

Nu uită a releva mândreța graiului românesc: «a doao vei cunoaște desfătăciunea limbii rumânești, câtă iaste și ce feali iaste; a treia, vei priceape cu ce iaste dialectul rumânesc mai îndestulat sau mai neîndestulat decât alte dialecturi».

La pg. 9 a prefeții se află tabla de materii. «Arătarea pentru cele ce se află în aceasta carte. Pentru orthografie, pentru technologia orthografiei, pentru etimologhie, pentru nume (substantiv) pentru în loc de nume, (pronume) pentru grai, (verb) pentru împărtășire, (particip) pentru înainte punere (prepoziție), pentru spre grăire (adverb), pentru în mijloc aruncare (interjecție), pentru technologia etymologhiei; (pg. 75) pentru sintaxis, pentru încheerea în loc de numelor, pentru încheerea graiurilor, în mijloc aruncărilor, împreunărilor (conjecțiunilor) pentru împodobitul sintaxis (sintaxis ornata) pentru sintaxisul cel închipuitor, pentru rândueala cea gramaticească, pentru technologia sintaxisului, (pg. 115—137) pentru prozodie, pentru stich, pentru ritm, pentru technologia prozodiei».

Autorul se servește în tratarea materiilor de metodul așa numit erotematic,¹⁶ uzitat pe acel timp.

Flexiunea verbală (declinațiunea) o numește plecarea și distinge 6 plecări: masculină, femenină, neutră, adjective substantivizate, nume proprii feminine și nume proprii masculine.

Cazurile le numește căderi; nominativ etc. numitoarea, născătoarea, dătătoarea, pricinuitoarea (acuzativ) chemătoarea și luătoarea (ablativ).

¹⁶ Propriu lui Socrate; pune adecă întâi întrebarea și apoi dă răspunsul motivat. În catehizme și azi se procedează așa.

Numărul unitoriu și înmulțitoriu (sing. plural). Dă paradigmă de declinare nearticulată (pag. 33). Numele proprii masculine sunt declinate cu articolul definit înainte.¹⁷

La verbe le zice graiuri, lucrătoare (active) pătimitoare și fără fețe (impersonali). Modurilor le zice închipuri, conjugățiunilor înjugări. Timpurilor le zice vremi: vremea de acum (prezentul), cea trecută nesăvârșită (imperfect) trecută desăvârșit, de mult desăvârșită: cea fiitoare (viitorul). Arătătoare (indicativ), încheetoare (conjunctiv), poruncitoare, poftitoare, nehotărâtoare și împărțășirea.

Forma pasivă o exprimă prin reflexivă.

Ca toți gramaticii nostri vechi, așa și Eustatievici, pășind adecă fidel pe urmele tuturor gramaticilor vechi străini, crede, că gramatica e meșteșug,¹⁸ artă și nu știință cum o privim și numim astăzi cu toții. Vechimea îi zicea: τέχνη «γραμματική». Iată cum definește el la pag. 10 gramatica: «Ce iaste gramatica? Gramatica iaste meșteșugul carele învață bine a grăi și drept a scrie».

Gramatica lui Eustatievici, despre care el zice — cum văzurăm mai la deal — cumcă e redactată în «anul 1757 Septemvrie 1», trebuie că fù începută, de nu cumva chiar mântuită cu 22 de ani mai nainte. La această operă se raportă un bun literat francez, consulul Wilkinson, când zice că voda Constantin Mavrocordat la anul 1735 a făcut o gramatică.¹⁹ Se prea poate însă, că

¹⁷ Ionașcu ibidem pag. 10.

¹⁸ St. Pop în rev. «Națiunea» Budapesta 1911 pag. 48 I.

¹⁹ «Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie traduit de l'anglais par Ch». Paris 1821 pag. 120; 121 și 133. «En 1735 Constantin Mavrocordato, qui avait entrepris de ceplacer dans les deux principautés la barbarie par la civilizațion, fit pour le jargon quon parlait une gramaire on caracteres tirés du grec et del' esclavon... il encouragea) habitans á etudier leur lanque suivant les regles de sa grammaire». Apud Ureche Ist. școalelor. a. c. pag. 34 nota cu anexa respectivă, Densușianu l. c. 259, Iorga Ist. lit. l. c. 272-3 cu nota 1. și Șăineanu l. c. 87—89.

Wilkinson, să fi greșit văleatul ănelui. Eustatievici va fi fost prea tânăr în 1735, de a redacta o gramatică, și încă prima gramatică a limbei românești! A compus-o după toate semnele numai după ce a terminat academia de Chiev.²⁰

Când s'a născut și când a studiat în Chiev nu pot afla de data asta. E cu toate astea absolut sigur, că trăia încă în 1792, când — cum îndată ne vom convinge — tipărește la Sibiu «Scurt izvod etc».

Dela 1735 până la 1792 sunt 57 de ani, deci în 1735, dacă atunci a compus gramatică, a trebuit să aibă cel puțin vr'o 20 de ani.

Încă înainte de a afla Erbiceanu manuscrisul lui Eustatievici, se știa că Eustatievici e autorul primei gramatice române.

Învățătul Cipar, la anul 1870, scriind despre «Gramatiștii și ortografiștii români», la articolul unde comparează pe autorii: Clain și Văcărescul, cu marfa limbistică de contrabandă alui Sulzer, pomenește cu laudă de scrierea din chestiune însă fără să o cunoască mai deaproape.²¹

Francisc Iosif Sulzer, a fost de origine din Elveția, a decedat la Pitești în 1791, ca căpitan austriac. S'a fost familiarizat încâtva cu limba și datinele noastre. Voda Alexandru Ipsilanti, la 1776, a voit să-l pună profesor de drept și filozofie în București și să conlucre apoi la codificarea legilor particulare pentru divan. Lucrul însă a rămas baltă.

Sulzer își propusese, să surprindă lumea cărțurilor apuseni, cu o lucrare mare despre trecutul, prezentul, așezămintele, limba și literatura românilor de pretutindenea. N'a apucat însă să publice decât partea geografică, socială, etnografică și intelectuală. Restul operei privitor la istorie, rămase numai în manuscript și revădit il publică apoi la Halle, în 1804, Cristian Engel, dușman mare și acesta neamului nostru.

²⁰ Iorga ibid. pag. 273, crede, că Eustatievici la 1757 încă nu era dascăl în Brașov, ci elev în Chiev!

²¹ T. Cipariu «Arhiv pentru filologie și istorie» Blaj pag. 681—682.

Când Sulzer ajunse a stiliză punctele referitoare la cultura românească, aveà neapărată lipsă de o gramatică a limbei poporului; dreptce a cercat prin Moldova, Muntenia și cu deosebire pe la Blaj, «deoarece — scrie el — nici într'o singură școală din întreaga Moldova și Muntenia nu s'a pomenit de o gramatică românească». Totuș însă după laudabilă stăruință și după alergări obositoare, în sfârșit spre marea lui bucurie a dat peste manuscriptul lui Văcărescu. Dar acesta nu erà încă deplin terminat. Nu mult după aceea a dat și de a lui Eustatievici, dela care luându-l împrumut și l-a prescris cu scop hotărît de a-l induce pe dea'ntregul în amintita sa carte. Dar tocmai într'aceea, adevă în ajunul imprimării cărții sale, la 1780, ieși de sub teascuri gramatica lui Clain. Astfel Sulzer nu a mai aflat convenabil să publice gramatica lui Eustatievici, ci s'a orientat — în scrierea sa de toate trei gramaticile pomenite: alui Eustatievici, Văcărescu și Samuil Clain.²²

Sulzer îl caracterizează așa pe «fostul secretar al celui din urmă episcop schizmatic valach din Transilvania: Dr. Eustatievici, un om de cel mai bun caracter și un cunoscător al celor mai multe limbi europene, mai ales al celor slavice și a adus în regule limba românească».²³

Opera lui Eustatievici, a lui Macarie și a Anonimului fac prima etapă în evoluția studiului nostru gramatical. Intervalul de aproape un sfert de veac, dintre 1757 (ori 1735) și 1780, e perioada influinței spiritului slavon și

²² *Cipar* Arhiv. l. c. 682, zice, că nu se știe de a luat ceva din Eustatievici. *Ionașcu* l. c. p. 7, crede, că în adevăr Sulzer s'a folosit în tractatul său de manuscriptul lui Eustatievici.

²³ «Geschichte des Transalpinischen Daciens, d. i. der Walachey, Moldau und Bessarabiens etc. mit kritischer Freyheynt entworfen v. Fr. Ios. Sulzer, ehemaligen k. k. Hauptman u. Auditor; 2-ter Band, Wien 1781. (Cu noi se ocupă în Dritter Abschnitt: «Grammatikalische Abhandlung v. d. walachischen Sprache» pg. 151—269. *Cipar* arată, că Sulzer nu știà limba noastră, că uzează de ortografia germană; critică pe Clain pentru că a scris cu litere și ortografie latină, cu cari nu se poate învăța limba română). *Sulzer* pg. 156; *Cipar* 681—684. Vezi aici nota 5.

grecesc, asupra genezii și dezvoltării învățaturii practice a gramaticii românești.

Caracteristica ivirii studiului gramatical la noi e deci fonetismul. Autorii primi, în opozițiune cu filologii francezi contemporani, prind simplu numai chipurile vii ale morfologiei și pe acestea, după priceperea lor și a vremii de atunci, le reproduc și fixează, fără a se încerca de a le examina și compara sintetic și istoricește. Nomenclatura se mărginește la termeni adoptați de slavi și greci. Ici colea sunt puține traduceri stângace după latinește.

Dividerea flexiunii nominale și verbale e peste măsură complicată și abundentă. Definițiunile mance, limbajul greoi și nu arareori încurcat, echivoc ori chiar fără nici un înțeles.

Iată ce aprețieri am aflat la scriitorii noștri despre lucrarea lui Eustatievici: «Incerarea naivă... Autorul nu putea da ceva original și din cauza timpului când a scris lucrarea».²⁴ «Pe lângă multe singularități, are și unele bune».²⁵ «Gramatica lui Eustatievici nu pare a diferi mult de modelele grecești, ce va fi avut înaintea sa».²⁶ «Eustratie Brașoveanul scrisese și el o gramatică, dar din punct de vedere practic și fără să o tipărească. Așa încât prima noastră operă de acest fel este a lui Micu».²⁷

Harnicul Eustatievici, gramatic așa pe cum este, ni se mai prezintă pe deasupra și ca un fel de polihistor, destul de cu trecere pentru acea vreme, când la noi încă nu erau trase decât primele brazde ale unei sămănături intelectuale sigure și cu perspectivă de permanență roditoare. El traduce, prelucră, redactează scrieri originale din domeniul bisericesc și lumesc, pe cari apoi în parte izbutește a le și da la tipar.²⁸

La Sibiiu cu tiparul privilegiat a lui Petru Barth, tipărește un comentariu despre evangheliile, intitulat: «Des-

²⁴ *Iorga* Ist. lit. I. c. 272—3.

²⁵ *Densușianu* I. c. 259; 257.

²⁶ *Șăineanu* I. c. 87—89.

²⁷ Petru V. *Haneș* «Literatura română modernă». București 1904 pg. 307.

²⁸ Mai toate lucrările lui sunt semnalate la Sulzer.

voaltele și Tâlcuitele (Evangelii) a Duminicilor și a sărbătorilor și a oare căror zile spre trebuința catichetilor și a dascălilor neuniți, ce se află în mare principatul Ardealului. Prin Dimitrie E. directorul școalelor naționalicești în limba românească puse și întomite».

Prețul broșurei 14 cr. are format 8, pagini 178. S'a tipărit cu binecuvântarea episcopului ortodox al Ardealului Gherasim Adamovici. Pe dosul vignetei, pecete în linie de cerc: «K. K. Normalschule». Șirele ultime ale prefeții atestă că, la recercarea guvernului, consistorul a revidiat și aprobat opul lui Eustatievici în anul 1789.²⁹

Din o notă dela pag. 1 a prefeții cărții acesteia aflăm, că Eustatievici a scris, ba poate și înprimit o *Metodică*, căci o învoacă scriind: «Vezi pentru chipul urmării la evanghelie, cartea metodului nostru, fața 74 și cele următoare».

«*Scurt Izvod* pentru lucruri de obște și de chilin, în scrisori de multe chipuri» Sibiiu 1792; 8,^o pag. 124, tot la Barth. Prețul broșurat 9 cr. Pe vignetă cunoscuta pecete. Cărticica e un mic îndreptar pentru scrisul epistolelor, pe seama școlarilor ortodeși, traducere din limba paleoslavă.³⁰

«*Economie* alui Florin schel Mare din francește în rusește și din rusește în românește». A rămas numai în manuscript.³¹

Tot numai în manuscript a rămas și lucrarea revăzută și îndreptată de Eustatievici, alui Popa Ștefan din Brașov, care tradusese de pe latinie unele părți din *Analele bisericești* a istoricului apusean, cardinalul Chezarie Baronius.³²

²⁹ Dr. Ilarion Pușcariu «Documente pentru limbă și istorie» II p. 375. Dr. Veress Endre «Erdélyi és magyar országi régi oláh könyvek és nyomtatványok» Kolozsvár 1910 pg. 69. I. Bianu și N. Hodoș «Bibliografia românească veche» pag. 335—337 nr. 536. Iorga Istoria liter. I. c. II 209.

³⁰ Gaster I. c. 359. Iorga Ist. lit. o. c. 272. Veress 71. Bianu 449 Nr. 555. Pop Disert. I. c. pag. 32.

³¹ Enciclop. rom. I. c. II. 357. Iorga I. c. 272 *idem* Ist. bis. a. c. II. 141.

³² Iorga Ist. lit. o. c. 272, *idem* Ist. bis. 141.

«*Sinopsis*, cuprins scurt al bibliei, tipărită tot la Barth în 1791, spre uzul școalelor neunite din marele principat al Ardealului»; forma octav, are 170 pagini. Prețul 11 cr.³³

Bibliografia noastră îi mai atribue tot lui și traducerea:

«*Indreptarea* păcătosului cu duhul blândețelor»; format 4. Cartea acopere 167 fețe. E tipărită în Timișoara și Iași; tot la același dat adecă 1765.

Cartea are pe pagina cu păreche text slav, iar pe pagina de pe fața fără păreche text românesc. Literile slave se deosebesc binișor de cele românești. Textul slav s'a tipărit în Timișoara Bănatului, la 8 Iunie 1765, iar cel românesc în Iași, cu blagoslovirea mitropoliților Paul Nenadovich din Carlovetz și Chir Gavril al Moldovei.³⁴

În precuvântarea română chiriarhul Timișorii Vi-chentie Ioanovici, Vidac, scrie, că a compus cartea prin preoții săi, văzând că sunt între ei și bătrâni de 80 ani, cari dela cununie nici odată nu au mai umblat la biserică și în moravuri sunt asemenea fierelor sălbatice. Altcum mai dăm de un asemenea caz: în Iași, la acest an 1765, Vidac tipărește și un catehizm «Invățături creștinești asupra sfintelor taine.»³⁵

Cu câțva timp înainte de 1774, Eustatie a tălmăcit și a tipărit la Râmnicul Vâlci vestita *Diplomă* despre privilegiile sârbilor.³⁶

Se zice că și *Catehizmul* de Viena, din 1774, al tipografiei Kurtzböeck, în trei limbi: sârbește, românește și nemțește, în partea sa românească, ar fi și opera lui Eustatievici.³⁷

³³ Veress l. c. 70. *Bianu* l. c. 342 Nr. 546.

³⁴ Veress 49. *Bianu* 164—165 Nr. 343. *Iorga* Ist. lit. 70; 272 și 327. *idem* Ist. bis. II. 141; 170.

³⁵ *Iorga* Ist. bis. l. c. 128, *idem* «Studii și documente» v. IV. pag. 8—9 Nr. 8, *Bianu* l. c. II. 164—5 Nr. 343.

³⁶ *Bunea* l. c. pag. 179.

³⁷ Iuliu Vuia «Școalele românești» Orăștie 1902 pag. 102. «Enciclopedia» l. c. 357. *Iorga* Ist. lit. l. c. pag. 272. Despre acest catehizm, altă dată, în alt loc și în altă serie de idei, voi scrie.

Până bine de curând așa se credea,³⁸ că și *Alexandria* de Sibiiu din 1796 încă e opera lui Eustatievici, dar d-l Veress a arătat că traducătorul e un anumit Dimitrie Iercovici, translator al guvernului transilvan³⁹ și mare dușman al uniților.⁴⁰

Eustatievici a lucrat nu numai în persoană, dar a îndemnat cu succes mulțamitor și pe alții la astfel de muncă intelectuală. Așa de pildă în Brașov, pe preotul Radu Tempea, care i-a și urmat în directoratul învățământului poporal și a compus însuși o gramatică, apoi pe cantorul și învățătorul Radu Duma și pe alți cărturari bisericești de aici.

Despre viața lui am aflat date foarte puține și fragmentare. E fiul protopopului din Brașov Eustatie Grid. (Gridovici, popa Statie). Mulți pe nedreptul îl socotese a fi sârb. Studiile le-a terminat la vestita academie spirituală din Kiev, Moghilo-Zoboroștiană. În toată viața sa drept aceea a ținut cu mare sfințenie și recunoștință la acest așezământ de mândrie și întărire a ortodoxiei de pretutindenea. Chiar și în zilele noastre se continuă laudabila tradiție, că clerul din România își trimite an de an câte un stipendist la această școală care are de ctitor pe românul Petru Movilă, odraslă din domnii Moldovei.⁴¹

Legături vii de prietenie apoi a cultivat Eustatievici și cu Muntenia vecinașe.

La 1753 pe baza absoluturului și a multiplelor și adâncitelor sale cunoștințe, fù instituit de profesor pentru

³⁸ Dr. *Barcianu* în «Programa» școlai civile din Sibiiu pag. 5—6. *Barițiu* în rev. «Transilvania» an. X. 1877 pag. 277. St. *Pop* în rev. «Națiunea» Budapesta 1911, pag. 67 cu nota 5. *Gaster* «Literatura populară română». București 1883 I—II. pag. 14.

³⁹ *Veress* l. c. 73—74 și 107. *Gruia* în «Revista Preoților» Timișoara 1913 Nr. 40 nota 16 pag. 5 col. II.

⁴⁰ *Cipar* Archiv. l. c. 719.

⁴¹ *Eppul Melhisedec* al Românilor, încă la aceasta școală a făcut teologia. El apoi a creat bursă pentru un tinăr român, care să studieze aici. Vezi broșura «Testamentul P. S. Melhisedec episcop de Roman» București 1892 pag. 3—12.

disciplina gramaticii românești, pe lângă școalele din Șcheii Brașovului.⁴²

Învățăturile lui Eustatievici nu putură fi lung timp zăvorite între pereții unei școli pentru începători. Peste un deceniu ajunge «săcretarius episcopesc a tot neamului neunit țării Ardealului». La anul vlădica Dionisie Novacovici dă lui Eustatievici ca «scriitor», pe un anumit Dan, Daniel Marginai (altcum Lazarini), contrar mare al uniților, cărora în tinerețe aparțină și el.⁴³

În oficiul de secretar Eustatievici a avut antecesor pe Vasile Mivoliub, sârb din Buda, care însă știa bine limba noastră; dar i-a mers vestea departe, că e certăreț și fără omenie. Leafă aveă 100 galbeni la an, tot mereu molestă cu suplici, ba dădea chiar dese târcoale pela Viena, ca să i-se mai mărească retribuirea cu o altă sută încă. Urmarea neîndestulării fù, că i-s'a abdicat încrederea și onorul fù dat lui Eustatievici.

Noul secretar păstră această însărcinare confidentă timp foarte îndelungat, spre binele vieții bisericești și culturale. A slujit adecă Eustatievici sub 5 prelați consecutivi: Dionisie Novacovici, Sofronie Chirilovici, Ghedeon Nichetici și Gherasim Adamovici și îi însoția pe aceștia totdeauna în vizitele lor canonice, tălmăcind poporenilor cuvântările lor sârbești; căci aceștia, ori nu știau de loc limba noastră, ori că o zdrobeau rău de tot, încât obștea îi luă în răs.⁴⁴

La 1783, când G. Șincai ajunge revizor pentru școalele uniților și Carol Eder pentru ale sașilor, Eustatievici fù constituit în aceeaș calitate pentru învățământul românesc ortodox cu 400 fl. plată anuală.

Al doilea director⁴⁵ școlar e iarăș un brașovean și un gramatic, Radu Tempea, pe care Eustatievi (sau

⁴² *Iorga* Ist. lit. l. c. 272 și *Bârseanu* o. c. pag. 9 la apendice pag. 16—17 unde se află două testimonii școl. alui, din 1753; unul din 14 Aprilie al prefectului și altul din 23 Aprilie al rectorului academiei.

⁴³ *Bunea* o. c. 253. *Iorga* Sate l. c. 271—272.

⁴⁴ *Petru Maior* «Istoria bisericii românilor» Buda 1813 pag. 132.

⁴⁵ *Bârseanu* l. c. pg. 11 și 9.

Eustatiadis)⁴⁶ și Dumitru Eustatu⁴⁷ l'a îndemnat la studii⁴⁸ și i-a exoperat o bursă.⁴⁹

În 1751 făcea Eustatievici parte din aleasa deputație condusă la Petrograd înaintea vestitei țarevne Elisaveta, de prătopopul Brașovului Eustatie Vasielevici. De acolo apoi, după obiceiul vremii, nu veniră cu mâna goală, ci aduseră ofranda considerabilă de 13,000 fl. pentru restaurarea temeinică a vechei biserici din Brașov închinată de Neagoe Vodă sfântului Nicolae.

Banii căpătați și cu cei economisiți de poporeni Brașovului, fură deajuns nu numai pentru complectarea zidirii proprii, ci și pentru adaugerea turnului frumos, care până azi o împodobeste. Drept amintire veșnică, recunoscătorul Eustatievici scobî pe frontispiciul turnului inscripția ceteață încă și acum:

«Pia liberalitate Elisabethae Imperatricis totius Russiae. Monocraticis invictae hic sacer locus est renovatus anno 1761».

«Aceasta inscripție aurindu-se în mai multe rânduri s'a păzit până în ziua de astăzi spre ținerea aminte a patronirii acestei înaltei împărătese și se va păstra și în viitorime».⁵⁰

Nu se știe de a fost ori nu cu familie. E cert însă că în 1789 avea în Brașov un «șogor», Ioan Marcus, inspector școlar în Brașov, a cărui leafă «patrioții — slabi paroliști» din Brașov nu i-o răspundeau la timp.⁵¹

⁴⁶ Iorga Ist. lit. sec. 18. o. c. pg. 272.

⁴⁷ Sterie *Stinghe* «Istoria bisericii șcheilor Brașovului» Brașov 1899 pagina 219.

⁴⁸ Dr. Sterie *Stinghe* «Docum. privitoare la trecutul românilor din șchei» Brașov 1901, volumul I. pagina 313.

⁴⁹ Dr. Sterie *Stinghe* «Docum. etc.» vol. II Brașov 1902 pagina 5—6. *Bârseanu* l. c. pagina 11 la anexe pagina 20.

⁵⁰ Dr. Sterie *Stinghe* Docum. o. c. vol. I. pg. 332—335, combină cu *ocelaș* autor în Istoria bis. o. c. pg. 219. *Bârseanu* l. c. 2, 9.

⁵¹ *Bârseanu* l. c. 10 și anexe 18—20 a; i se zicea Moarcăs și Moarcăs și ar fi fost *dascăl casir și gociman* epitrop la biserică în 1767, în 1876, în 1799, 1802. *Stinghe* Ist. o. c. 219. Docum. o. c. II, 225—227; 172; vol. I, 262. Unul Dumitru Moarcăs, care în 1700; 1723 și 1761 nu vrea să știe de unire. Docum. o. c. I, 7 și 79.

Marcus putea să-i fie șogor lui Eustatievici și pentru cazul, că ar fi avut de soție pe sora lui Eustatievici.

Știm însă că Eustatievici a fost mare bogătan; fără pic de jenă, deprindea pe o scară întinsă vițiul sacrileg al simoniei, mai ales prin expectativele la beneficiile protopopești și parohiale.⁵²

Ținea o stavă de cai îngrijiți și o prisacă bogată la Ceanul de câmpie. A avut mare trecere la cler și la popor, chiar și străinilor știu impune în toată privința; iar preoțimea unită nu alta, fără deadreptul îi ducea groază. În trebi bisericesti era intransigent și dușman principiar a tot ce nu e de partea ortodoxiei.

Menționatul Dr. I. Molnár, care cum văzurăm mai nainte, încă edase o gramatică a limbei române, primi înalta voce a guvernului de a redacta un periodic economic moralizător, cu expresă condiție, că textul publicațiilor să fie inspectat și moderat de directorul școlar Eustatievici.⁵³

Din neamul Eustatievicianilor, pe la anul 1870, mai vețuia încă un descendent în Brașov, în calitatea de avocat.⁵⁴

Dim. Eustatievici, Dr. I. Molnár, Paul Jorgovici, Radu Tempea, Moisa Nicoară, Dim. Țichindeal, Dr. Lad. Pop, Ioan Barac, sunt bărbați armați cu toate științele veacului; au la activul lor merite neperitoare pentru cultura și literatura noastră. Toți aceștia sunt ortodocși și contemporani cu Clain, Șincai și P. Maior.

Fapte pozitive deci desmințesc prejudiciul unei direcții a istoriografiei de până bine de curând, că la începutul renașterii românești, numai unirea ar fi dat oameni de seamă, în Ungaria, neamului nostru.

Gruia.

⁵² Așa zice *Bunea* ibidem 252.

⁵³ Ilarie *Chendi* «Inceputurile ziaristice române» Orăștie 1900 p. 8—9 (după istoricul Iakab Elek din Cluj). I. *Volbură* «Răvașul» Cluj 1908 pg. 447. *Iorga* Ist. bis. I. c. 217.

⁵⁴ *Densușianu* ibid. 259.

— Arta de a deveni fericit!

«Dar evlavie cu îndestulare este câştig mare».
(1 Tim. 6, 6).

Pământul acesta este o scenă înflorită a variatelor plăceri. Iadul locuieşte numai în peptul acelor, cari vreau să-l primească. Prin poftele lor nesaţioase ei îşi distrug liniştea sufletească, prin intemperenţă în consumare îşi strică sănătatea corpului. Din cauza impacienţii cu care sperează în viitor fericiri cari până acum le lipsesc, ei îşi pierd bucuria momentului prezent şi plăcerea bunurilor pe cari le au.

Din poftele impetuoase după *mai bine* se înalţă cele mai multe pasiuni cari ne chinuesc: grija, care ne înstrăinează sufletul de plăcerea prezentului; avariţia, care de groaza viitorului ne răpeşte liniştea prezentă; prădarea, care nu găseşte nici când satisfacţie; ambiţia, care nu te lasă să odihneşti şi care nu poate fi săturată cu adevărata stimă faţă de merit; invidia, care ureşte pe fiecare ca un pe fur al norocului, pe care el nu-l are; calumnia, sora subordonată a invidiei şi aşă întregul convoiu al păcatelor. Pentru că celce iubeşte chiar şi numai *un* păcat, a dat mâna cu toate, fără ca să voiască şi să ştie.

De aici atâtea pâri, atâtea lacrimi, suspine şi duşmăanii! De aici tânguirea asupra lumii acesteia, că ea ar fi o şcoală a suferinţei, un loc al vaetelor.

Dreptul, înţeleptul, creştinul îndestulit cu ceea ce i-s'a dat de Pronia cerească e plin de fericire şi de pace netulburată. El nu numeşte lumea aceasta o vale a plângerilor, pentru că el nu vrea să acuze pe preabunul Creator, nu vrea să-l defaime.

Pentru a fi într'adevăr fericiţi ne lipseşte puţin. Isus Hristos, dorindu-ne fericirea eternă, ni-a indicat

drumul spre fericirea care se poate gusta deja pe pământ. Pentru ce nu vrem să-l înțelegem? Pentru ce ne ferim de mâna Lui? Pentru ce lucrăm noi contra ordinii vecinice a naturii cu poftă și plăceri nemoderate, ne-naturale?

Acel, care își distruge sănătatea prin beție, voluptăți și alte excese: pentru ce mai acuză lumea, în loc ca să-și acuze slăbiciunea lui, care-l pedepsește? Acel, care se gingășește în simțirile lui proprii, care a devenit prea sensibil față de orice impresie externă, care nu și-a dat nici o silință pentru ca să se fortifice contra tuturor atacurilor vieții: pentru ce acuză destinul cel greu, insensibilitatea oamenilor? Pentru ce pretinde în vanitatea sa ca universul să se schimbe după caprițiile lui, în loc ca el să se îndrepteze după acesta și în loc ca să trateze pe oameni nu după cum îl împinge dorința lui, ci așa precum sunt ei în realitate.

Și dacă sub cer este mult rău: cine l-a cauzat? A greșit prea înțeleptul Creator sau greșește omul miop? Dacă copilul încăpăținat plânge pentru că nu poate primi totdeauna ceea ce el dorește sau disconsideră cu încăpăținare ceea ce i-se oferă: poartă oare vina la aceasta părinții precauți ori îndărătnicia lui?

Nu, ceea ce a făcut Dumnezeu e binefăcut! Dumnezeu *dă*, tu învață a *primi* cu înțelepciune. Dumnezeu *refuză*, tu învață a te *lipsi* cu înțelepciune. Dumnezeu *promite*, învață numai cu înțelepciune a te *face vrednic* de acea promisiune. Dumnezeu *designează ținta*, deprinde-te numai cu înțelepciune la încordarea puterilor, pentru a o *ajunge*.

Nu ai fost tu până acum nici odată fericit? Cercetează-ți cursul vieții, să vezi, dela cine a depins aceasta? Tu nu ai avut fericirea întotdeauna așa, precum

ți-ai dorit-o; fost-ai tu însă totdeauna așa precum trebuia să fii? Tu vei fi fost poate tratat necuviincios din partea unor oameni, însă dacă tu ți-ai împlinit cu conștiințiozitate toate datorințele tale, nu ai simțit oare bucurie pe lângă toată tratarea aceea rea?... Adeseori ți-au lipsit plăceri și bucurii, pe cari semeni de ai tăi le aveau; însă avut-ai tu totdeauna supărările și lipsurile ce le aveau ei?.... Avera ta nu a crescut așa repede, precum ai fi dorit tu, ba ai mai avut de suportat și câte o nenorocire; însă tu ai avut până aci de ajuns pentru a putea trăi, ba poate și mai mult, pentru a-ți putea pregăti unele plăceri: pentru ce ți-ai pus tu norocul tău întreg în câștigarea unui lucru, care n'a depins nici când dela tine și care e supus schimbării unor împrejurări nestatornice?... Tu ai fost tratat fals și perfid de preinșii prietini ai tăi; tu te-ai înșelat în modul lor de gândire și acțiune și aceasta îți cauzează durere; însă rătăcirea aceasta a fost pe partea ta: pentru ce te plângi în mod laș despre decepția ta și pentru ce nu guști mai bine bucuria înaltă a conștiinței nobile: tu nu ai înșelat pe nimeni, cari ți-au promis bucurie?!

Dumnezeu a voit ca *omul să fie fericit*; chiar și pe pământ să fie el astfel, după măsura puterilor sale; Dumnezeu a voit aceasta, pentru că El, cel preabun nu voește decât cele mai bune.

Fericit să fie fiecare muritor însă numai *dacă el însuș voește să fie*. Tatăl ceresc ni-a dat voință liberă pentru că trebuia să fim ființe independente, făcute după chipul Său, nu niște unelte moarte, nu niște forme lipsite de voință, neapți pentru bine și rău. — A fi fericit depinde deci de voința fiecărui om. Fericirea, care nu poate fi câștigată de mine însu-mi și prin puterea-mi proprie, nu e o fericire adevărată, pentru că ceea-ce-mi

dau alții, tot alții pot să mi-o și iee ușor. Dumnezeu nu ni-ar fi creat spre fericire, dacă aceasta nu ar zace în puterea fiecărui om, ci ar depinde de protecție străină și de împrejurări necalculabile.

Și acum care e fundamentul fericirii? Care e mijlocul infalibil, pe care fiecare muritor îl poate avea sub stăpânirea sa pentru a se bucura de viață? Of, de câteori ni s'a vorbit despre aceasta, dar de rareori am priceput adevăratul înțeles al acestor vorbe. Mijlocul acesta e: *a fi îndestulit și a face îndestulit*. Câștigă-ți firma voință pentru a folosi momentul prezent, dimpreună cu bucuria ce ți-o aduce, cu toată curățenia sufletului. Câștigă-ți tăria nobilă a inimei de a te lipsi cu energie de ceace-ți e încă negat de a avea tu.

Deprinde-te *a fi mulțumit cu Dumnezeu!*.. Tu vei zice că nu ai arătat nicicând nemulțumire față de cea mai înaltă ființă; tu crezi că nimic nu e mai ușor, decât a fi mulțumit cu a tot bunul, a tot înțeleptul Creator. Dar de unde provine adesea indignarea ta despre diferite destinuri, cari îți pedepsesc vina ta? Tu zici că ai fost nemulțumit numai cu acestea destinuri; dar n'au provenit ele oare dela Dumnezeu? N'au fost ele oare lucrul voinței Sale?... Tu ai acuzat deci faptele lui Dumnezeu; — contra lui Dumnezeu, o nemernicule, a strigat nemulțumirea ta!

De unde indignarea ta, dacă cei dragi ai tăi au murit; dacă prietenii au fost îndepărtați dela tine prin un destin străin; ori dacă tu ai murmurat contra stării în care ai fost transpus; ori dacă avuția ta s'a pierdut; ori dacă altora le-a picat în brațe bogăția fără meritul lor, ori au fost împărțaiți de vază și stimă fără însă a fi demni de ele, pe când tu munceai în sudoarea feții tale fără a putea progresa?

Această displăcere pe care o simțiai, această nemulțumire — pe cine acuzi tu cu ea?... Poate mersul lumii, nedreptatea întâmplării sau a norocului, precum o numiai?... Dar care mână desemnează lumii mersul ei, întâmplării — cursul ei, norocului — drumul său? Nu e oare mâna lui Dumnezeu? Sau mai e vr'o ființă mai înaltă decât *Cel preainalt*?

Fii îndestulit cu Dumnezeu, cu situația ce ți-a împărțit-o în lumea aceasta! Și lucrul pentru ce ți s'a pregătit și dat soarta aceasta și nu alta, e cunoscut numai Lui, Celui mai înțelept și Celui mai bun. Fără îndoială însă, că ea a fost pentru sufletul tău, pentru puterea ta, pentru modul de acțiune și existență al tău, pentru destinul tău — cea mai bună.

Fii îndestulit cu Dumnezeu!.. Nemulțumirea ta nu schimbă cursul lucrurilor; ea e defăimarea înțelepciunii celei supreme, ea e o crimă. Și dacă Creatorul a dat altora alte mijloace pentru a se fericii; dacă le-a dat alte avantagii, mai multă frumseță exterioară, bogății mai mari, ocaziuni mai avantajoase pentru a câștiga vază, legături mai puternice — la toate cele bune a pus câte-o contracumpănă salutară. Tu greșești, dacă cauți sub purpură și mătasă bucuria constantă, în palate de aur liniștea cea dulce a sufletului, plăcerea cea mai înaltă a vieții. Nici vieța acelor nu e o lumină constantă, ci e însoțită de umbră, adeseori foarte neplăcută. Și dacă ți s'ar îmbia ție un schimb, tu te-ai opune de a deveni eul și ființa altuia, pe care-l consideri acum demn de invidiat; tu vei prefera a rămâne acela, care ești.

Fii mulțumit cu Dumnezeul tău! — și dacă tu vei fi așa, atunci jumătatea fericirii tale e deja alcătuită. Tu vei prețui și vei întrebuița cu bucurie aceea ce ți s'a împărțit. Vei învăța — încrezându-te în înțelep-

ciunea regentului dumnezeesc al lumii, a te lipsi fără murmur de ceea ce încă nu ai primit. Tu nu vei invidia pe alții. Vei derâde mândria lor, cu care din slăbiciune de înger se îngâmfează, pentru că se cred a avea avantagii, ce tu nu le ai. Tu vei abzice de o mulțime de dorințe îndrăznețe și furtunoase, cari îți răpesc liniștea și cari cu nimic nu grăbesc pasul viitorului. Numai acela, care nutrește în pieptul său numărul cel mai mare de dorințe, e cel mai sărac. Cel mulțumit dorește puține, pentru aceea e bogat, e fericit. Intr'adevăr cel mai mare câștig e evlavia cu îndestulare (I Tim. 6, 6).

Fii îndestulit cu tine însuși! Sub aceasta însă nu e a se înțelge acea falsă îndestulare a unor oameni, cari cred că toate celeace ei fac ar fi bune și de preferat. A fi mulțumit cu tine însuși însemnează: Intocmește-ți armonia cu tine însuși astfel, ca în acțiunile și cuvintele tale să nu aibă loc nici o contradicere cu simțul tău de datorință. Lucrează așa, ca să poți avea stimă față de tine însuși; ca în tot timpul conștiința ta să te rectifice înaintea lui Dumnezeu, înaintea ta, înaintea tuturor oamenilor. Omul e pe deplin mulțumit cu sine numai când nu se știe vinovat cu lucruri rele, când are o inimă curată și o amintire despre fapte demne.

Celce poate fi astfel mulțumit cu sine însuși, acela a terminat lucrul la crearea fericirii sale. O liniște profundă, o veselie neschimbăcioasă, un curaj de fier în năcazuri sunt proprietățile virtuosului. Fericirea liniștită, care te cuprindeă după câte o acțiune bună a ta, despre care afară de tine nimeni nu știa decât Dumnezeu — gândește-te numai, cum îți umpleă întreg sufletul! Ai fi schimbat tu atunci această simțire curată, această fericire internă cu alte veselii, cu toate deșărtăciunile și comorile oamenilor?... Privește cum principi cad de pe

tronurile lor, răsboaie nimicesc buna stare alor mii de familii, calomnia și ura dărâmă gloria și poziția onorifică: însă cine se va atinge de ceriul, pe care virtutea ți-l-a așezat în inimă.

Fii mulțumit cu tine însuși! Purcede astfel, ca să nu găsești nici când motiv a te desconsidera însuși pe tine — și tu vei fi, chiar dacă îți vor lipsi alte bunuri de ale norocului, unul dintre cei mai fericiți muritori. Tu nu vei invidia pe cel bogat, care în mijlocul distracțiilor sale e amărît, fiindcă nu se poate bucura de internul său; tu nu vei invidia pe cel puternic, care de pe tronul său privește cu groază înaintea morții; tu nu vei invidia frumseța, care după scurtă vreme a pierit. — Fericirea ta nu piere; bogăția ta îți urmează în viața vecinică; comoara ta e — dupăcum zice sfta Scriptură — în ceriuri. Pentrucă ceea ce ți-ai agonisit sunt preferințe și sublimități nu câștigate pământește pentru trupul trecător, ci pentru ființa nemuritoare, care animează acest corp, această unealtă moartă.

Fii mulțumit cu oamenii! Nu așteptă dela ei a fi mai perfecți decum sunt. Desconsideră nebuniile lor, păcatele și slăbiciunile lor, tinde într'acolo, ca unde poți să le îndreptezi, însă pe acești oameni nu-i urî pentru neperfectiunea lor, ci tolerează-i. Și Dumnezeu îi tolerează. Fii îndestulit cu oamenii, ia-i și-i tratează cu cruțare și prudență așa dupăcum sunt. Nemulțumirea ta, mânia și certarea ta cu greu îi va schimbă dacă cumva nu-i schimbă în spre bine bunătatea și prudența ta, ci mai mult pe cei mândri îi face mai mândri, pe cei încăpăținați mai încăpăținați, pe înșelători și mincinoși îi face numai mai vicleni și mai malițioși. Nici un om nu e din fond stricat și fără vre-o înclinare bună; însă nu există nici un om, care să fie perfect și

fără greșeli. Tu consideră în om numai ceea ce e prețios și atunci te vei deprinde a-l iubi; greșalele lui nu-ți vor mai apare așa izbitoare, el va răsplăti iubirea cu iubire, dacă simțește că tu îl stimezi și dacă știe pentru ce o faci, iar facultățile cele bune le va prețui mai mult și mai mult le va cultivă.

Fii îndestulit cu oamenii, cu cari trăiești în relațiuni și nu pretinde ca toți să fie de un gând cu tine, ca toți să lucreze după priceperea ta, ca toți să fie dispuși așa cum ești tu. Cu cât omul e mai independent, mai nepretențios și mai îndestulit, cu atât el e mai fericit.

A fi mulțumit cu Dumnezeu, cu tine și cu alții; dar și *a face mulțămit*. Cum te-ai putea simți fericit în internul tău, dacă ai cunoaște un suflet, care din vina ta n'ar fi pe deplin fericit? De altcum nu stă în puterea noastră, ca să fericim pe fiecare; dar în puterea noastră stă să grijim ca nici un om bun să nu-și piardă prin noi liniștea, bucuria și pacea. Și asta însemnează mult! Ceea ce am făcut celui mai mic frate al meu, aceea mi-am făcut-o mie însumi. Celce privește fără întristare năcazul vecinului pe care de altcum l-ar fi putut alina, acela și-a pregătit sie-și năcaz.

A face mulțumit! Fericirea ce o pregătim altora, bucuria ce o aducem cunoscuților noștri sunt numai semințe de ale fericirii noastre proprii, cari mai curând ori mai târziu ne răsplătesc cu o bogată recoltă. Binele ce-l înființăm, fie el cât de mic, totdeauna se revarsă pe urmă asupra noastră.

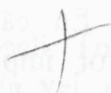
A fi îndestulit, a face îndestulit! Aceasta să fie în viitor deviza mea. Căci și eu, o Dumnezeule al iubirei, sunt chemat de Tine la fericire și în pieptul meu se zbate dorința după fericire, cerința după bucurie. Până acum nu le-am căutat totdeauna pe singurul drum drept.

Adeseori m-a ademenit exemplul mulțimei. Eu căutam mulțumirea mea internă în dorințe, a căror împlinire nu atârnă totdeauna dela mine și prin urmare adeseori mă vedeam decepționat.

Voiu încercă să fiu de aci înainte moderat în folosirea bucuriilor, pe cari mâna Ta cea binefăcătoare mi le-a presărat; mă voiu îndestuli, când primele necesități ale vieții vor fi împăcate; voiu suprimă în mod violent dorințele mele vizionare, voiu* fi îndestulit, voiu face îndestulit. Și dacă atunci, o părinte, vei binecuvântă lucrările mele; dacă mă înzestrez și pe mine cu bunuri pământești la cari nu m'am gândit — cu mulțumire le voiu primi din mâna Ta părintească. Tu mi-le dai, ca să-mi mărești fericirea, punându-mă în poziția de a împărăștia în jurul meu mai multă îndestulare decum eram în stare a o face până acum. Dacă avem hrană și îmbrăcăminte să ne îndestulim, zice Isus Hristos. Și eu am ceva mai mult decât atât. Cum deci aş putea să mă plâng? Pentruce aş fi nemulțămît? Și dacă până acum n'am fost așa de fericit, precum puteam fi: nu a fost vina Ta, Părinte vecinic și prea bun din ceriuri, ci vina minții mele perverse, vina dorințelor mele rătăcitoare, a frivolității și a pasiunilor mele.

(Din englezește).

Gh. Henția, preot.

Lumina voastră!

— Predică după G. Benaz —

«Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzând ei faptele voastre cele bune, să mărească pe Tatăl vostru cel din ceriuri!» Mat. 5 16.

Iubiți creștini!

În zilele noastre se petrec întâmplări mari și hotărâtoare în viața popoarelor. E aproape un an, de când s'a început cel mai crâncen și mai înfricoșat războiu ce s'a pomenit pe lume — și încă nu se văd semne că ne-am apropiat de sfârșitul lui. Putem zice și noi cu psalmistul: «Tulburatu-s'au neamurile, plecatu-s'au împărățiile, clătitu-s'a pământul» (Ps. 45, 7—8).

În mijlocul acestei mari tulburări, e bine să ne dăm seamă: ce înalță și ce scoboară împărățiile, ce duce la biruință și ce la înfrângere pe popoare?

Înfrângerea ca și biruința împărățiilor și a popoarelor nu atârnă numai dela norocul armelor din ziua în care bubuesc tunurile, răsună puștile și se încrucișează săbiile. Nu! — ci înfrângerea ca și biruința popoarelor se pregătesc cu multă vreme înainte de a se da lupta hotărâtoare. Și se pregătesc nu numai cumpărând și fabricând tunuri și puști și alte arme ucigătoare, ci se pregătesc prin munca sau lenevirea, prin moralitatea sau imoralitatea, prin tăria sau slăbirea credinței în Dumnezeu, în sfârșit se pregătesc prin toată viața acelor popoare și împărății. Dela felul cum își cresc mamele copilașii, dela hărnicia și priceperea cu care-și lucră gospodarii ogoarele, dela zelul dascălilor în școală, dela însuflețirea slujitorilor altarului și ai culturii, dela bunele năravuri ale tinerimii, dela înfrânarea patimilor și pornirilor rele, dela dragostea și jertfa ce o știu aduce fiii unui popor pentru binele obștesc — dela toate acestea sau dela lipsa lor atârnă biruința sau căderea acelu popor. Căci un popor trăiește înainte de toate *prin sufletul său*. Dacă un popor e treaz și cumpătat, harnic și cruțător, cu credință și cu năravuri bune, atunci din sânul lui,

la vreme de nevoie, se vor găsi destule inimi calde și brațe vâjnoase, ca să-l ducă la biruință. *O voință ne-strămutată de a trăi prin puterea sa și o încredere în viitor, sprijinită pe o nebiruită credință în Dumnezeu, stăpânul veacurilor, și al popoarelor — iată prin ce trăiește un popor! Dar o voință și o credință pusă la lucru, luminată de înțelepciune și adevăr și întărită în cele bune ca o cetate nebiruită. Lipsindu-i unui popor toate acestea, e merit peirii.*

Înțelegând noi, propoveditorii evangheliei și păstorii bisericii acest lucru, ne simțim datori să dăm glas amvoanelor și să vestim oamenilor adevărurile credinții, căci acestea sunt adevărurile vieții și ale biruinții. Urmând acestui îndemn, vă vorbesc și eu astăzi despre datoria de a trăi luminați de făclia credinții, după cum ne învață Mântuitorul nostru: *Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzând ei faptele voastre cele bune, să preamărească pe Tatăl vostru cel din ceruri!*

Dintr'o mare credință au izvorit aceste cuvinte. Ele se găsesc în predica de pe munte, adecă în acea predică pe care Mântuitorul a rostit-o dela înălțimea unui munte. Tâlcuitorii sf. Scripturi fac în această predică deosebire între o seamă de cuvinte pe cari Mântuitorul le-ar fi rostit numai cătră apostolii săi și între altele pe cari le-a rostit cătră toți cei ce-l ascultau, și cuvintele pe cari vreau să le tâlcuesc eu le numără la cele dintâi. Dar chiar dacă s'a adresat Mântuitorul cu acele cuvinte numai cătră apostolii săi, — și e firesc ca mai ales ei și urmașii lor să lumineze cu lumina lor altora, — totuș eu cred că acele cuvinte se referesc la toți creștinii, deci și la noi. Doar tot în sf. Scriptură scris este ca toți creștinii să trăească ca fii ai luminei, părăsind întunerecul. Nu se găsește deci nici între noi ceice am venit în această casă a Domnului nici unul, la care nu s'ar referi acele cuvinte. Așa cum ne-am adunat noi astăzi în această biserică, ca să ne rugăm și să ascultăm cuvântul lui Dumnezeu, oameni de toate stările și de toate vârstele — au fost și aceia cari ascultau

cuvintele Mântuitorului. Muncitorii cari ș'au lăsat pe un moment câmpurile lor, pescarii din satele de pe țărmurii Genezaretului cari ș'au lăsat mrejele lor, drumarii cari s'au oprit în calea lor, s'au strâns în jurul Mântuitorului ca să-i asculte cuvintele. Erau oameni cari își împlineau cum puteau smerita lor slujbă de toate zilele; unuia îi puteai încredința o turmă, altuia un ogor, la al treilea o mreajă de pescar, și fiecare știă să producă un lucru folositor cu ceea ce i-ai încredințat. Dar nimănui nu i-ar fi trecut prin minte că acești oameni vor fi chemați să fie lumini pentru lumea întreagă. Și cu toate acestea Mântuitorul a adus pe acei oameni în legătură cu cea mai mare mișcare sufletească (spirituală) ce s'a petrecut vre-o dată în lume; ba mai mult: a făcut din ei apostolii acelei mișcări! Se poate o mai mare și mai vitejească credință decât aceasta?!

Fraților! Noi trăim într'o lume, în care bunurile vieții nu sunt împărțite pe o formă între oameni. Nu numai bunurile materiale, bogățiile, dar și bunurile sufletești sunt împărțite între oameni cu măsuri foarte diferite. La marile mișcări spirituale cari sunt în curgere într'un timp — iau puțini parte. Din potirul culturii înalte se împărțesc numai foarte puțini. În sufletul celorlalți mulți se strecoară numai cu încetul câte un picur din dulceața învățăturilor nouă. Adeseori s'au făcut cercetări ca să se vadă oare cam câtă lumină s'a revărsat din sufletul unui om mare în sufletul mulțimii celei mari a poporului. Rezultatul acestor cercetări a fost aproape totdeauna foarte nemulțumitor. Înainte de aceasta cu câțiva ani au serbat Nemții împlinirea alor o sută de ani dela moartea marelui lor poet Schiller. Un general din orașul Breslau, vrând să se convingă cât de cunoscut e acest mare poet de popor, a pus pe ofițerii de sub porunca sa să întrebe pe soldații rând: ce știu ei despre acel mare poet? Unii au răspuns că Schiller a fost un general mare, alții au zis că a fost un mare neguțător, cei mai mulți n'au știut să spună nimic despre el și numai foarte puțini au știut spune drept cine a fost Schiller, ce-a scris el și ce au cetit ei din scrisul

lui. Asemenea lucruri e bine să le cunoaștem, ca cu atât mai mult să înțelegem mărimea și vitejia credinții Mântuitorului nostru, care visteria înțelepciunii sale dumnezeiești o pune în mâinile fiecăruia și cheamă poporul de pe câmpuri, din casă și de pe uliți ca să-i fie împreună lucrători la lucrul cel mare al înnoirii sufletești a omenirii. Mântuitorul ni-a arătat prin aceasta și ni-a făcut și pe noi să credem, că omul, adecă nu numai unii mai norocoși, ci fiecare om e zidit după chipul lui Dumnezeu și prin urmare e astfel alcătuit, ca să poată primi și purtă în vasul sufletului său o vieță bună, o vieță sfântă și dumnezească; să fie adecă o lumină care luminează în lume spre lauda și preamărirea lui Dumnezeu.

Această învățătură a credinții noastre ne însuflețește inimile și ne dă mare curaj moral. Din punctul de vedere al carierei sau al poziției noastre în lume, vieța noastră poate are puțin farmec. Noi ocupăm locuri smerite și puterile noastre sunt slabe. Mulți dintre noi sunt apăsați de grea muncă trupească, pe urma căreia sufletul lor tânjește. Sunt și de aceia cari au foarte puțină mulțumire pe urma muncii lor, fiindcă ea nu le asigură îndeajuns nici măcar traiul zilnic pe seama lor și a familiei lor. Pentru trebuințele sufletului abia găesc puteri și vreme. Alții iarăși sunt cu sufletul amărît, fiindcă deși se trudesc zi și noapte muncind din greu, nimeni nu are un cuvânt de mulțumită și recunoștință pentru munca lor. Pentru toți aceștia cuvintele Mântuitorului sunt o solie plină de bucurie și încurajare. Pe toți îi cheamă, ca să le dea vieță nouă în suflete, să le toarne puteri nouă în inimi, să-i pună în slujba celui mai mare ideal, în slujba împărăției lui Dumnezeu, să-i înșire la lucrul sfânt al înnoirii lumii.

Acestea nu sunt lucruri, față de cari să stăm noi numai ca niște privitori, așteptând că doar-doar se va pogori din ele vre-o rază de lumină și în colțișorul vieții noastre îndosite; ci acestea sunt lucruri la cari tot omul, și noi cu toții, suntem chemați să fim împreună lucrători, și noi să punem mâna pe lucru și să

luptăm pentru înfăptuirea lor. Și lucrul nostru al tuturor e foarte trebuincios pentru izbânda lor.

Ce orizont larg ni se deschide și cât de mult ni se înviorează curajul inimei noastre. Dacă este ceva în stare să ne întărească puterea sufletului și să ne dea razim și siguranță în mijlocul schimbărilor și a vârtejului vieții, dacă este ceva în stare să ne slobozească din robia judecăților caprițioase ale oamenilor, dacă este ceva în stare să trimită o rază caldă împăciuitoare și asupra unei vieți trudite și fără strălucire, dacă este ceva în stare să facă să se coboare într'o inimă omească apăsată de griji și de năcazuri balsamul mângâierii și al mulțumirii, care să o ferească de cădere și să-i dea un rost și o țintă de care să se poată alipi cu credință și cu nădejde — apoi este de bună seamă acest glas dulce și neînșelător al Mântuitorului: «Eu am trebuință de voi la lucrul meu în lume. Voi puteți să-mi dați ajutor la răspândirea luminei mele între oameni. Veniți, veniți cu toții la mine, căci de lucrul fiecăruia, ori cât de mic și neînsemnat s'ar părea, am atâta trebuință încât nu-l pot înlocui cu altul!»

În lume nu este așa. În lume nici unul dintre noi, ori cât de mare s'ar țineă, nu este atât de trebuincios, ca să nu poată fi înlocuit cu altul. Țara nu ajunge în primejdie, dacă nu noi vom face politică. Biserica nu se va prăpădi, dacă nu noi vom urca amvoanele ei. Școala nu va încetă, dacă nu noi vom îngriji de ea. Industria și comerțul nu se vor opri, dacă nu noi vom intra în lucrătoare, prin fabrici și prin târguri. Pământul nu va încetă de-a produce roade, dacă nu noi vom țineă de coarnele plugului. Noi toți putem fi înlocuiți. Locurile pe cari noi le vom părăsi odată, le vor ocupa alții, cari vor face poate mai bună ispravă decât noi.

Dar în împărăția lui Dumnezeu este altcum. La locul și la lucrul nostru în această împărăție toți suntem atât de trebuincioși, încât nu putem fi înlocuiți cu alții. Lumina ta nu o poate face să lumineze o altă ființă nici din cer, nici de pe pământ. Aceasta o poți face numai tu, tu singur. Mie mi-se pare că noi prea ne-

socotim acest adevăr și prea îi slăbim puterea prin altul. In zilele trecute ceteam într'o gazetă un articol al unui învățător de religione, care între altele spunea că, având să tâlcuească odată unor oameni tineri cuvintele Mântuitorului pe cari le tâlcuesc eu astăzi, le-a spus: «Voi nu aveți nici o lumină!» — apoi i-a făcut să șteargă cuvintele: «lumina voastră» și «faptele voastre cele bune» și să scrie în locul lor numele «Hristos». Cuvintele Mântuitorului erau deci schimbate așa: «Așa să lumineze Hristos înaintea oamenilor, ca văzând ei pe Hristos, să preamărească pe Tatăl vostru cel din ceriuri». Omul acela a făcut această schimbare cu gând bun, dar totuș a făcut o nepotrivire. El a voit să îndrepteze evanghelia, dar, bine'nțeleș, n'a potrivit-o. Dacă a zis Mântuitorul cătră cei ce-l ascultau: «Așa să lumineze *lumina voastră* înaintea oamenilor, ca văzând ei faptele *voastre* cele bune, să preamărească pe Tatăl vostru cel din ceriuri» apoi ține El despre ei că au lumină. Unui tăciune înzadar îi vei spune să lumineze. Unui om care n'are lumină, ci e ca un tăciune stins, ar fi o bătaie de joc să-i spui să lumineze.

Ce e drept, și acel învățător de religione voiă să spună un adevăr, dar nu l-a știut spune bine. Mântuitorul a rostit acele cuvinte înaintea unor oameni cari au venit să-l asculte, cari stăteau deci sub puterea învățăturii lui, ba chiar primiseră în sufletele lor lumina lui. Unor oameni cari ș'ar fi închis inima dela el, ori l-ar fi primit cu dușmănie, nu li-ar fi vorbit astfel. Vedeti deci, că puțința de a deveni lumini atărnă dela aceea: cum stăm noi cu sufletul față de Hristos, ce înseamnă El pentru noi! Multe sunt căile pe cari pot ajunge oamenii la bani, la plăceri și la onoruri. Dar pentru noi este numai o singură cale pe care putem deveni caractere creștine, adecă oameni cari prin lumina creștinească a sufletului lor luminează în lume. Această cale ni-o arată Mântuitorul zicând: «Eu sunt lumina lumii; celce vine după mine nu va umblă întru întunerec, ci va aveà lumina vieții» (Ioan 8, 12). Nimenea nu va îndrăzni doar să zică că Petru, Iacob și Ioan și ceilalți

soți ai lor, niște pescari simpli din jurul lacului Genezaretului, ar fi ajuns lumini pentru lumea întreagă fără să fi cunoscut pe Mântuitorul, fără să se fi apropiat de El și fără să fi primit lumina Lui în sufletele lor. Sf. Pavel putea să ajungă un rabin jidovesc, Sf. Ioan Gură de aur, Sf. Vasile cel Mare niște retori ori advocați cu vorba ascuțită, dar dacă n'ar fi fost atinși în sufletele lor de adevărul și puterea lui Hristos, noi nu i-am cinsti ca pe niște luceferi strălucitori pe ceriul bisericeii creștine. Prin urmare lumini cari să lumineze în această lume putem ajunge și noi numai în legătură cu celce este «lumina lumii», cu Mântuitorul nostru Hristos.

Dar oricât de adevărat e acest lucru și oricât de stăruitor ne cheamă Mântuitorul să-i urmăm Lui, totuș, lumina de care ne vorbește în cuvintele ce le talmăcesc eu, nu o numește lumina *sa* ori o luminează oarecare, ci o numește răspicat «lumina voastră»: «Așa să lumineze lumina *voastră* înaintea oamenilor, ca văzând ei faptele *voastre* cele bune, să preamărească pe Tatăl vostru cel din ceriuri». Ceeace trebuie să văză oamenii la noi, nu are să fie ceva străin de noi, ceva ce ne aparține numai pe dinafară, ca o haină pe care azi o îmbraci iar mâine o schimbi cu alta, ci trebuie să fie ceva ce putem numi al sufletului nostru, ceva foarte personal, ceva ce s'a petrecut în ființa noastră. Lumina lui Hristos trebuie să o primim în sfeșnicul sufletului nostru și de acolo s'o facem să lumineze în casa noastră, la locul nostru în viață, între împrejurările între cari trăim noi. Noi nu putem să ne așezăm tocmai între aceleași împrejurări între cari a trăit Mântuitorul și să facem întocmai aceeace El a făcut. Și nici nu ni-se cere aceasta. Mântuitorul a avut o chemare pe care nu o are nici un om la fel, iar noi ne avem datoriile și chemările noastre, pe cari El nu le-a avut. Mântuitorul n'a fost tată de familie, n'a fost proprietar de case și moșii, n'a fost om de afaceri, n'a făcut slujbă militară, n'a scris la gazete, n'a făcut parte dintr'un partid politic, scurt: n'a fost ceeace suntem și trebuie să fim noi astăzi. De aceea noi trebuie să

ne cugetăm bine cum să ne împlinim datorințele noastre între împrejurările de astăzi și anume între acelea împrejurări între cari trăește fiecare din noi. Dar să ne împlinim datorințele noastre în duhul lui Hristos, în acel duh curat și înălțător care are puterea de a ne înnoi cele dinlăuntru ale noastre. Lumina lui Hristos care luminează tuturor să o primim în *sufletul* nostru și de acolo să o facem să lumineze peste toate referințele și lucrările din viața noastră. Să coborîm lumina lui Hristos în sfeșnicul ființei noastre, ca noi să luminăm, noi să fim lumini în duhul lui Hristos, între împrejurările de astăzi ale vieții noastre. Nu Hristos, nici apostolii, nici altcineva are să lumineze în locul tău, ci candela sufletului tău aprinsă de lumina duhului lui Hristos. Nu o lumină străină, ci lumina ta trebuie să lumineze. În sufletul tău trebuie să răsară o schinteie, să prindă ceva foc, să înceapă a lumina și să devină lumină.

De aici urmează că lumina noastră nu poate fi înlocuită cu alta. Alții fac să lumineze a lor lumină. Alții luminează la alt loc, pentru alți oameni. Dar a ta lumină numai unul poate să o răspândească; la locul tău și pentru oamenii din jurul tău numai unul poate să lumineze și acel unul: *ești tu!* Și dacă tu nu faci aceasta, atunci rămâne neîmplinit ceva ce ar trebui să se întâmple după voia lui Dumnezeu, și se va găsi undeva un loc întunecos și rece, fiindcă lumina ta nu a căzut acolo.

Acest gând trebuie să ne apese conștiința cu o grea răspundere și să ne facă să ne ispitim pe noi înșine punându-ne întrebarea: oare nu sunt locuri întunecoase în apropierea noastră, fiindcă dela noi nu pornește nici o rază luminoasă de credință, de iubire și de nădejde? Oare nu este în jurul nostru vre-un om, care de mult tot așteaptă să vadă dela noi o faptă, pentru care să mărească pe Tatăl cel din ceriuri? Poate că învățăturile pe cari le răspândim și povețele pe cari le împărțim, răsună în pustiu, — dar cu faptele noastre cele bune nu va fi tot așa, ci lumina lor va lumina

celor din jurul nostru și îi vor face să mărească pe Dumnezeu. Un teolog de astăzi zice, că acel om care a făcut o singură inimă omenească să mulțumească lui Dumnezeu, nu a trăit înzadar.

Fraților! Evanghelistul Luca ne spune, că Mântuitorul după strălucita sa înviere din morți, s'a arătat, între alții, și celor doi ucenici ai săi, cari mergeau pe calea spre Emaus. Soarele apusese și umbrele întunecului s'au lăsat asupra pământului. Atunci ucenicii au zis cătră Domnul: *seară este, rămâi cu noi!* Seară este, destul întunec este și în jurul nostru. Nu știm ce ne așteaptă ziua de mâine, nu știm ce ascunde pentru noi viitorul. Una însă o știm, că trăind prin credința noastră, mergem pe calea cea mai luminoasă a vieții. Să zicem deci și noi, împreună cu ucenicii Domnului: Doamne, seară este, rămâi cu noi! Amin!

Dr. Nicolae Bălan.

MIȘCAREA LITERARĂ.

«**Indrăzniți, eu am biruit lumea!**» Predici pentru timp de războiu, prelucrate după I. Kessler, *de Dr. N. Bălan și I. Moșoiu.*

Asupra acestei scrieri «*Telegraful Român*» (Nr. 54 a. c.) a publicat următoarea dare de seamă:

În «Biblioteca bunului păstor», redactată de d-l profesor Dr. N. Bălan, ca al 6-lea număr, au apărut acum cinci predici pentru timpul de războiu. Broșura de 50 pagini s'a trimis ca premiu, celor ce și-au achitat abonamentul pe anul curent la «*Revista Teologică*». Nu pentru aceștia se scriu aceste rânduri de informație, ci pentru mulțimea fraților preoți, cari n'au grăbit încă să trimită prețul revistei și cari în urmare nu puteau primi broșura gratuit. Cuprinsul predicilor, ce voi schița, va justifica îndemnul de a face o dare de seamă asupra broșurei pentru a atrage atențiunea tuturor asupra noului tovarăș care ne vine, ca un prețios sprijin în lucrul nostru pastoral, în aceste zile cumplite, când mai mult decât oricând altădată nu putem lipsi

dela datoria de a vorbi poporului, celor rămași acasă cuvintele Domnului.

Predicile sunt prelucrate după predicatorul I. Kessler din Dresda, de domnii Dr. N. Bălan și I. Moșoiu, stud. în teologie. Prelucrarea e așa fel făcută, încât sunt o deplină adaptare felului nostru de gândire românească, presărate cu multe pilde din viața neamului nostru și nici uneia nu-i lipsesc aplicările necesare vieții poporului nostru dela sate. Aceasta constituie odată mai mult meritul predicilor, pentru care le recomand spre utilizare, nouă lipsindu-ne cu totul predici acomodate pentru vremea de războiu.

Întâia predică deslușește citatul «Bine este a nădăjdui spre Domnul», că «ochii Domnului sunt peste tot pământul, că mâna lui Dumnezeu cârmuește totul, că inima lui Dumnezeu va chivernisi toate spre binele oamenilor». Pilde din învățătura și viața Mântuitorului și din trecutul neamului nostru se înșiră pentru a ne sporî nădejdea și a ne întări încrederea în Dumnezeu, ceea ce mai mult decât oricând ne trebuie astăzi. De încheiere se dau trei sfaturi: luptați împotriva păcatului, să vă rugați și deprindeți-vă la încrederea în Dumnezeu! — În a doua ni-se dă îndemnul «Răscumpărați vremea» căci, după îndrumările Sf. Ap. Pavel: 1. «vremea de acum scurtă este, 2. că zilele rele sunt și 3. că acum este vreme bine primită, acum este ziua mântuirii», arătându-se legătura credințelor apostolești cu vremea vieții noastre de acum. A treia predică este «Purtați sarcina unul altuia», învățându-ne cum să ne purtăm cu semenii nostri în mijlocul acestei vieți apăsate de atâtea sarcini pentru înțelegerea cărora se cer ochi deschiși, cari văd năcazurile, urechi, cari aud suspinurile și vaerile, și inimi simțitoare, cari pot fi cuprinse de milă. A patra e: «Luptați întru rugăciuni», luptă la care ne îndeamnă pe cei rămași acasă deopotrivă sufletele noastre, durerile și nădejdele poporului nostru și glasul părintesc al lui Dumnezeu, a cărui milă și ocrotire să o dobândim pe seama celor ce în ploaia gloanțelor ucigătoare în toată clipa sunt primejduiți de moarte. Rugăciunile noastre de acasă unindu-se cu a celor scumpi ai noștri de pe câmpul de luptă, unde au învățat a se ruga ca niciodată, până și necredincioșii de ieri, vor vărsa tărie în inimile noastre, ca și asupra inimilor acelora pentru cari ne rugăm, și vor avea puterea, care a mântuit pe Lot

din peirea Sodomei, a scăpat pe apostulul Petru din închisoare, așa va mântui pe cei primejduiți, va zdrobi lanțul robiei, va sfărâma zăvoarele nedreptăților, scoțând la libertate pe frații și fii nostri ținuți în închisoare și în grele năcazuri aduse de războiu. Și în sfârșit a cincina predică îndeamnă să «fii credincios până la moarte», să fim credincioși față de Dumnezeu, — tari în credință, — credincioși întru iubire și credincioși întru nădejde, căci omul având această întreită credință e nebiruit în fața oricăror năcazuri.

Acest cuprins schițat pe scurt, pe lângă limba frumoasă românească în care sunt expuse predicile, constituie suficient îndemn ca fiecare să-și procure broșura, trimițând abonamentul la «Revista Teologică», a cărei redacțiune îi trimite apoi broșura gratis.

p. m.

*

† *D'Uxkull, La Baronne: Exposé.* Introducere la *Cyrrillos Macaire: La Constitution Divine de l'Eglise.* Genève A. Eggimann et Comp. 1913.

Despre aceste publicații găsim în «*Internationale Kirchliche Zeitschrift*», organul catolicilor vechi, ce apare în Berna (Nr. 2 din 1915), următoarele informațiuni pe cari le dăm în traducere românească:

Chiril Macarie e numit pe pagina cu titlul cărții sale *patriarh de Alexandria*. Intr'o scurtă prefață, datată cu 1 Ianuarie 1912, el ne dă cu privire la originea scrierii sale următoarele deslușiri: Noi am stat timp îndelungat în comunitate bisericească cu scaunul roman și am compus chiar scrieri de apărare a supremației sale asupra întregii biserici. În aceste lucrări ne-am bazat pe argumentațiile ce le-am învățat în școală și pe dovezile pe cari ni-le pun la îndemână scriitorii romani-apuseni. Dar împrejurări deosebite ne-au îndemnat mai târziu să studiem din nou chestiunea. Trăind într'o retragere liniștită, trei ani și jumătate ne-am ocupat în scopul acesta cu Sf. Scriptură, cu părinții bisericești și cu sinoadele ecumenice. Rezultatul studiilor noastre se cuprind în scrierea de față.

Asupra acestei prefețe trebuiau date clarificări mai amănunțite. Această sarcină ș'a luat-o asupra sa baroneasa de Uxkull, care are cunoștință personală atât cu patriarhul Chiril Macarie, cât și cu patriarhul grec ortodox Fotie al Alexandriei, și

care cunoaște împrejurările cari au dat naștere numitei scrieri. Ea a însoțit scrierea patriarhului Chiril cu acel *Exposé*, în care dă cetitorilor lămuriri despre Chiril. E interesant să cunoaștem cele ce ni-se spun, însă firește, noi vom redă aici numai momentele mai însemnate.

Patriarhul Chiril este un bărbat de origine foarte modestă. Părinții lui au fost Copti, ei se țineau deci de vechea biserică națională egipteană. Cum a ajuns fiul lor romano-catolic, aceasta nu ni-se spune. Ceeace ni-se spune e, că el a fost crescut de iezuiți în Beyrut, arătând încă de pe atunci o capacitate deosebită. El cunoaște limba franceză și cea latină tot pe atâta de bine ca și pe cea arabă și coptică. După terminarea studiilor sale, a fost trimis înapoi în Egipt, patria sa. Iezuiții au văzut într'ânsul o unealtă bună pentru a «uni» cu Roma vechea biserică coptică, care e monofizită. Când abea avea 30 de ani a fost sfințit întru episcop, dar la scurt timp după aceea a ajuns în conflict cu iezuiții. Cu ocazia sfințirii unei biserici, consulul francez a cerut pe seama sa întâietatea, ca reprezentant al puterii protectoare a catolicilor; dar aceiaș onoare o reclamă pentru sine și consulul austriac. Episcopul s'a pronunțat pentru Austria, ceeace a produs mare supărare între iezuiți. Totuș energicul episcop s'a bucurat de încrederea papei Leon XIII, care peste câțiva ani l-a numit patriarh, înțelegând prin aceasta că ar fi «restabilit» patriarhatul din Alexandria. Noul «patriarhat» avea cam 20,000 de suflete.

Dar iezuiții au continuat să uneltească împotriva noului patriarh, cu cât mai mult acesta își susținea independența. În sfârșit patriarhul Chiril a fost citat la Roma și constrâns să rezigneze la scaun, dar i-s'a asigurat o pensie anuală de 7000 franci și dreptul de-a purta și mai departe titlul de patriarh. Aceasta s'a întâmplat înainte cu câțiva ani, sub Piu X. După ce patriarhul depus s'a întors iarăș în Egipt, prietinii lui s'au întrepus prin presă cu multă energie pentru dânsul și s'au ridicat în contra dușmanului său principal, preotul unit cu numele Sedfuvi, pe care-l timbrau de mare calomniator. Patriarhul a trăit trei ani și jumătate retras și departe de zgomotul luptelor, dedicându-se studiului și scriindu-și lucrarea sa. În acelaș timp Chiril s'a apropiat de patriarhul grec ortodox al Alexandriei, cu numele Fotie, căruia i-a făcut propunerea să-l primească de

coadjutor, ca în acest chip să aducă în sânul bisericei ortodoxe pe Coptii uniți cu Roma. Dar Fotie n'a primit propunerea, spunându-i lui Chiril, că așa cum ș'a câștigat atât scaunul de episcop, cât și titlul de patriarh, biserica ortodoxă nu i-le poate recunoaște; cel mult i-s'ar putea pune la dispoziție o biserică pentru slujbele religioase, dar nu i-se poate garanta nici un venit. Atunci a intervenit baroneasa d'Uxkull. La cererea expresă a patriarhului Chiril, ea a dat la tipar scrierea în care acesta își arată convingerile sale despre ilegalitatea pretențiilor papale. Astfel a apărut lucrarea *La Constitution Divine de l'Eglise*. Dar prin aceasta tot n'au putut fi făcute să dispară toate nedumeririle patriarhului ortodox Fotie. De altă parte Chiril n'a voit să renunțe nici la pensiuine și nici la titlul său de patriarh. Coloarea neagră a vestmintelor preotești ale ortodocșilor l-a mulțumit tot pe atât de puțin ca și permisiunea de-a putea întrebuința pentru servicii religioase o biserică în Cairo.

Când în primăvara anului 1913 baronesa d'Uxkull cercetase mai pe urmă pe Chiril, acesta i-a dat să înțeleagă că nu dorește să-l mai viziteze. Scurt timp după aceea a auzit ea dela patriarhul Fotie, că Chiril a plecat la Roma și *nu se va mai întoarce*. Cu aceasta s'a sfârșit toată chestiunea.

Baronesa consideră lucrarea «patriarhului» Chiril, care s'a împăcat cu papa, ca o scriere foarte valoroasă. Nu putem s'o examinăm aici mai amănunțit. Pentru caracterizarea ei, va fi destul să cităm titlul câtorva capitole. Primul capitol poartă titlul: «Biserica e împărăția lui Isus Hristos și nu a unui om». Un alt capitol: «Examinarea cuvintelor: «Tu ești Petru», și «Paște oile mele» (pg. 29 urm.). În legătură cu aceasta urmează un studiu despre Luca 22, 31—32: «Simone, Simone... eu m'am rugat pentru tine... întărește pe frații tăi» (p. 55 urm.). În aceste capitole arată abuzul ce-l face teologia romană apuseană vrând să justifice papismul prin cuvintele Mântuitorului. În capitolul următor (pag. 64 urm.) se dovedește, că primatul juridic al papei stă în contradicție și cu Faptele Apostolilor. Autorul arată apoi (pag. 101 urm.) care a fost «Organizația divină a bisericii după credința celor dintâi trei veacuri primare». Aici găsim următoarele teze: «La începutul bisericii n'a existat nici un primat». — «Primatul papal nu-și are originea în primatul lui Petru». — «Singura bază a primatului papal zace în

faptul că Roma a fost capitala lumii», (pag. 126), — «Primatul papal nu înseamnă o suveranitate jurisdicțională» (pag. 139). Autorul scoate foarte categoric concluziunea, că primatul papal e operă omenească, care stă în contradicție cu constituția primordială, dată de însuși Hristos bisericii» (pag. 216). Acest fapt îl găsește confirmat autorul și în istoria «celor șapte sinoade ecumenice». Și în această parte a lucrării sale, Chiril stă întru toate pe punctul de vedere dogmatic al bisericii ortodoxe.

Noi presupunem că «patriarhul Chiril Macarie», pe lângă toată pensiunea și insigniile demnității sale, nu se simte bine nici în Roma.

*

MB

+ *Societatea religioasă și culturală „Acoperemântul maicii Domnului“* din București, desfășoară o frumoasă activitate și pe terenul literaturii religioase. Ea scoate o serie de broșuri cu un conținut foarte bine ales și educativ. Despre broșura Nr. 1 (*«Gândește-te bine»*) și despre broșura Nr. 2 (*«Indrăzniți. Cetiri biblice și meditațiuni zilnice pentru tot anul»*) a fost vorba în această revistă (Vezi fascicolul Nr. 13—22 din 1914, și Nr. 1—2 din 1915 rubrica «Mișcarea literară»).

Cu aceiaș bună îngrijire au mai apărut următoarele cărțile: Nr. 3 *De Crăciun*, Nr. 4 *Privitorii Crucii*, Nr. 5. *De Paști*, Nr. 6 *Incredințare deplină* — toate traduse și aranjate de d-l *Dim. I. Cornilescu*. Conțin povestiri religioase-morale, citate din scriitori de seamă, și pilde și asemănări. Având un format mic, ele pot fi purtate în buzunar pentru a fi cetite în timpul scurt dintre lucruri, când așteptăm pe cineva, în călătorie și mai ales — în timpul războiului — sunt foarte potrivite pentru soldații noștri, atât pentru cei din tranșee, cât și pentru cei din garnizoane. Regretăm numai că în urma împrejurărilor cu războiul fiind închisă granița pentru pachete, nu ne pot sosi exemplare multe din aceste folositoare publicații.

*

MB

+ *Rugăciuni pentru soldați*. Cu aprobarea și binecuvântarea Preasfinției Sale Dr. Elie Miron Cristea dreptcredinciosul episcop român al eparhiei Caransebeșului. Tipografia «Poporul Român» Budapesta, 1914.

Dacă această cărticică de rugăciuni s'a publicat cu «aprobarea și binecuvântarea» P. S. Sale «dreptcredinciosului episcop român al eparhiei Caransebeșului», cum se face că în loc de cele 9 porunci bisericești ale noastre, se dau cele 5 porunci bisericești ale apusenilor, iar cele 10 porunci (Decalogul) sunt împărțite și ele după cum le împart apusenii și nu după cum se obicinuește aceasta la noi ortodocșii?

*

Curs de Teologie morală sau Lecțiuni de morală creștină. Pentru uzul clasei a VII-a a seminarilor teologice, conform programei în vigoare, de arhimandritul *I. Scriban*, directorul seminarului central din București. Prețul Lei 3.50.

De mult se simțea lipsa unui bun manual de teologie morală. Acesta, pe care ni-l dă pâr. arhim. Scriban, e compus în vederea trebuințelor pastorale ale viitorilor preoți și e chemat să satisfacă o arzătoare necesitate. — Până ce vom reveni mai pe larg, recomandăm profesorilor dela institutele noastre pedagogice și teologice să introducă acest manual la predarea moralei; îl recomandăm cu toată căldura și preoților cari se găsesc în praxa pastorală, căci vor găsi într'ansul orientări foarte bine înfățișate pentru a fructifica cugetarea și vieța creștinească.

CRONICĂ.

† Cătră cetitori! Dintre premiile promise abonaților noștri pentru anul curent, *am expedat deja*, celor ce au achitat prețul abonamentului, predicile pentru timp de războiu: „**Indrăzniți, eu am biruit lumea!**“

Până acum am primit deja câteva scrisori dela preoți de-ai noștri, cari ne mulțumesc pentru ajutorul ce li-am dat, prin predicile trimise, în aceste vremuri critice.

Am primit însă și cereri, ca să vindem predicile și celor ce nu sunt abonați la revistă, precum și ca să le dăm ca premiu celor ce trimit 10 cor. — abonament pe a. 1915, dar sunt în restanță cu abona-

mentul pe anul ori chiar pe mai mulți ani trecuți.

Răspundem:

Predicile *nu* le vindem, ci le dăm *numai ca premiu* abonaților revistei, fiind tipărite într'un număr mai restrâns de exemplare.

Noi pusesem ca ultim termin ziua de 10 Mai st. v. până la care cei ce ne vor fi trimis abonamentul, vor primi premiile

Acum abtăm și dela acest termin și *vom expedă predicile tuturor acelora cari ne vor trimite abonamentul la «Rev. Teol.» pe a. 1915, indiferent dacă sunt ori nu în restanță cu abonamentul pe trecut.* Facem de astă-

dată această excepție pentruca cât mai mulți să aibă folos de predicile publicate de noi.

Cei ce vor achită toate restanțele ce le au, vor primi *toate volumele* scoase în «*Biblioteca bunului păstor*», apoi „**Procanonul lui Petru Maior**“ (Prețul acestuia e 3 cor. 50 bani), care e tipărit deja și va apare în curând, în sfârșit și „**Scepticismul religios**“, studiu apologetic, în românește de Dr. N. Bălan.

* 110
† **Vorbirea primatului Ungariei Ioan Csernoch despre raporturile rom.-catolicilor cu „uniții“.** Cu ocaziunea congresului societății catolice-maghiare «Szent István», primatele bisericii maghiare Ioan Csernoch a ținut un discurs în măsură să umple de cele mai serioase îngrijorări pe Românii uniți cu Roma.

Dăm pe scurt, după «Cultura Creștină» dela Blaj, conținutul aceluia discurs.

«Primatele studiind mijloacele, de cari s'au folosit Rușii uneori cu mult succes pentru nimicirea unirei din vastul imperiu moscovit, crede, că pentru întărirea unirei va trebui să ne folosim tocmai de mijloacele opuse. Metodul întrebuițat de statul rusesc pentru zdrobirea bisericii unite a fost și este cel propus de episcopul Iosif Siemasco: izolarea greco-catolicilor de romano-catolici în vieța pastorală și cu deosebire în seminarii, reducerea numărului episcopilor, nimicirea orduului bazilitan, care e considerat ca cea mai puternică columnă a unirei, și izolarea catolicilor de cultura apuseană. Pentru a putea dobândi deci rezultatele contrare, trebuie să folosim mijloace contrare, zice primatele Csernoch. Trebuie să strângem cât se poate mai tare legăturile dintre greco-catolici și romano-catolici; să rezolvim afacerile

comune cu puteri unite; să eliminăm din organizația internă a bisericii greco-catolice tot ce o poate legă de ortodoxie; să o separăm de curentele de cultură cari vin din Orient, să împedecăm împrumuturile culturale și sociale din țările schismatice și să-i obișnuim pe uniții noștri să-și satisfacă toate dorințele de această natură acasă, în țară, unde le stă la dispoziție întreaga literatură și artă maghiară».

Nu sunt potrivite vremile ca să analizăm în amănunte discursul primatului maghiar Csernoch, dar ori cine-l va ceti cu atențiune, înțelege, că el constituie un atac foarte îndrăzneț la adresa bisericii unite. Această biserică — după ideile primatului Csernoch — trebuie să fie asimilată, împreună cu poporul ei, în sânul catolicismului maghiar.

Afară de un articol în «Cultura Creștină» și altul în «Unirea» nimeni n'a ridicat un singur protest în contra unui atac atât de vehement, care tinde la desființarea bisericii române unite și la contopirea ei în apele catolicismului maghiar. Oficialitatea din biserica română unită — a tăcut.

Oare nici acum nu înțeleg frații noștri uniți, unde e adevăratul scut și pentru dânșii?!

* 113
† **Cum au sărbatat ostași de-ai noștri Paștile.** În decursul sărbătorilor mari s'a petrecut multe scene pătrunzătoare între soldații de pe câmpul de luptă. În acest an potrivitându-se sf. Paști deodată pentru toți creștinii, s'au întâmplat chiar scene de înfrățire între soldații din tabere dușmane. Ele dovedesc că inima omenească nu-i făcută pentru dușmănie, ci pentru iubire.

De tot mișcătoare sunt următoarele cuvinte simple ale unui soldat de rând, care ne spune cum a petrecut

sf. Paști pe câmpul de luptă. «Mai întâiu să vă spun, d-le profesor, cum am petrecut sf. Paști pe aicia. Neavând biserică, neavând de unde lua și noi ca toți creștinii sf. Paști, totuș am zis câte-o rugăciune și am mâncat trei muguri de salcă și am zis de trei ori «Hristos a înviat!»

* 113
+ **Lucrări reformatorice în biserica Greciei.** Revista «*Churchman*» dela 6 Martie aduce știrea îmbucurătoare, că în biserica regatului grecesc să pun silințe serioase pentru a introduce reforme corespunzătoare cerințelor vremii. Indemnul la aceasta a venit dela un profesor al universității din Atena, care într'o serie de articole a atras atențiunea asupra unor abuzuri și stări anormale, cari pot deveni primejdioase. El a cerut să se ridice la un nivel mai înalt cultura clerului, să se țină predici mai bune, să se pună mai mare pond pe instrucțiua religioasă în școli, să se simplifice serviciile religioase, să se introducă tinerimea în vieața bisericească etc. Articolele au fost inspirate de dragoste față de biserică și de aceea au produs o adâncă impresie.

De curând s'a prezentat o deputațiune la regele, predându-i o petiție iscălită de nouă episcopi, la cari s'au alăturat mai târziu și alții, și cerându-i ca, după exemplul din biserica veche, să convoace la Atena un sinod general al bisericii grecești. Acest sinod se va ocupa cu măsurile ce sunt a se lua pentru progresul bisericii naționale grecești. Dupăce a fost scuturat jugul turcesc de pe poporul grec, trebuie începută opera de regenerare și învoire a vieții lui naționale și bisericești.

Regele a fost adânc mișcat de această propunere și a promis deputațiunii că i se va împlini cererea în-

dată ce va trece primejdia războiului pentru Grecia. Regele ș'a exprimat doriința de-a se constitui un comitet constătător din episcopi, preoți și mireni, care să pregătească materialul ce va fi tratat la viitorul sinod.

Această doriința a regelui a fost împlinită. Camera a votat o lege prin care i-s'a dat în numele națiunii unui comitet ce aveă să fie numit, autorizarea, ca să înceapă opera contemplată. În comitet au fost aleși: mitropolitul din Atena ca președinte, mitropolitul din Tesalonic ca vice-președinte, apoi profesorii de teologie dela universitatea din Atena — toți fără excepție mireni, — în fine mai mulți episcopi și un bun cunoscător al dreptului bisericesc. Mitropolitul de Tesalonic trece ca unul dintre cei mai învățați bărbați ai bisericii grecești. Intre profesorii de teologie cari au fost aleși în comitet, se găsește și *Dr. A. Diomedes Kyriakos*, profesor de istoria bisericească. La început se credeă că el este autorul amintitelor articole, dar de fapt le-a scris profesorul *Alibegaros*.

Ministerul de instrucție din Atena a pus la dispozițiua acelu comitet o sală, în care se țin câte două ședințe pe săptămână. Sesiunea va dură 6 luni, iar după trecerea acestui timp va fi prezentat proiectul de reformă.

Patriarhul din Constantinopol nu ia parte la aceste lucrări. Biserica grecească națională e autochefală și deci are dreptul să-și reguleze afacerile sale interne în mod cu totul independent.

Impreună cu revista «*Internationale Kirchliche Zeitschrift*» de unde am luat aceste informațiuni, ținem și noi de foarte importante aceste mișcări de reformă în biserica grecească. Chiar dacă rezultatele lor vor fi modeste, totuș e lucru mare, când cei

mai competenți reprezentanți ai bisericii să adună la un loc, ca să se sfătuiască asupra mijloacelor prin care se poate ridica cultura religioasă-morală și națională a creștinilor bisericii grecești.

Asemenea chestiuni *de esență* trebuie să ne preocupe și pe noi, iar nu lăutregirea comitetelor și modificarea unor paragrafe din statutul organic. Parcă prin reforme formaliste s'ar putea introduce viața în sânul unei biserici! Iar nouă *viață* ne trebuie. Vom reveni asupra chestiunii în timpuri mai liniștite, discutându-o din acest punct de vedere al reformelor *in fond*. Războiul încă ni-a dat orientări și experiențe prețioase.

MB

† „**Timpuri adevărate**“. Sub acest titlu, pâr. arhim. *Iuliu Scriban* a publicat un articol în revista *«Amvonul»*, arătând că evenimentele de azi au adus pe oameni la realitate, așa cum trebuie ea văzută, iar nu cum o înțelegea lumea înainte de războiul, privindu-o prin prizma materialismului. «Afară de nesfârșitele rele, războiul actual a adus și urmări care nu pot fi decât salutare pentru societate. Oamenii cari se simțeau siguri pe ei înșiși, avându-și o existență asigurată pe toate căile, toți ceice trăiau în îmbuibare și egoism, fără a mai voi să știe de altul, deodată s'au strâns unii lângă alții, printr'o alergătură comună, ca și cum o trâmbiță de foc ar fi topit într'o clipă toată gheața indiferenței generale, pe care liniștea și siguranța traiului o dau oricui. Solidaritatea și frația au eșit ca din pământ în mijlocul unei societăți egoiste... Războiul a pus înaintea tuturor, iute și cu cruzime, probleme la care omul mai înainte se gândea numai căscând... Din fiecare individ, evenimentele făceau un om de valoare,

un bărbat necesar și indispensabil. În mod necăutat și categoric, ele aduceau ridicarea valorii individuale a fiecăruia, nu în mod egoist și trufaș, ci prin partea pe care tot omul e în stare a da pentru societatea de care ține... Ceice au privit la desfășurarea de forțe și la avântul cu care oamenii au intrat în rânduri, au răsuflet din plin, cu speranțe bune pentru viitorul omenirii. Căci s'a arătat așa pornire spre jertfă, așa dragoste către frați, așa iubire de patrie și lăpădare de sine, așa prețuire de sine în ceea ce omul poate face pentru alții, încât cu drept cuvânt, a fost o privesc din acelea care ușurează, înviorează și îmbărbătează pe om. De data aceasta omul a fost sincer față de evenimentele. Ele îl covârșeau prin grozăvia, dar și prin măreția lor. Cu intrigile și minciunile vieții de toate zilele, cu amăgirea de fiecare clipă, cu întrebuițarea de mijloace care mânjesc sufletul nostru, nu se putea face față nouălor împrejurări. Irezistibil individul simțea că, dacă rămâne numai la atâta, cade zdrobit. Numai sinceritatea față de noi înșine și de semenii noștri putea duce la mântuire... Materialismul, cu tot convoiul lui de egoism, plăceri, desfrâu, uitare a cerului și îmbuibare cu bunătățile pământului, eră o nepotrivire față cu furia împrejurărilor, o stare de nepregătire. Prin materialism omul eră cu inima numai către sine, iar vijelia deslănțuită deodată, din curat senin, în mijlocul liniștei tuturor, cerea ieșire din micul tău cerc, pentru a te da cu totul altora, în brațele fraților tăi, ca să fii una cu ei, topindu-te în unitatea trupului în stare de a rezista și a se lupta... Materialismul eră o minciună pentru că nu răspundeă vieții. Eră ceva protivnic realității și când a venit vremea aspră, așa cum viața totdeauna are din când în când — fie

că e vorba de războiu, fie de alte nenorociri, — minciuna n'a putut rămâne în picioare, nici n'a dat omului puterea care nu există într'ânsul. Deci noi trăim acum *timpuri adevărate*, timpuri care-ți arată realitatea în colori izbitoare, timpuri care sună cântăcine din zece trâmbițe și îți arată ce e viața și ce-ți trebuie ca să poți trăi... Faptele pe cari le vedem sunt o mare lecție pentru omenire, și ne pare bine că și sunt apreciate în sensul acesta. Chestiunea sufletului, a valorii morale e pusă pe planul întâiu și se discută fără încetare... Omul e pus mai presus de el însuși, pe un pedestal de nobleță, din care răspândește raze până departe peste semenii săi. Frăție, iubire, suflet, sacrificiu, sunt strigătele predicii pe care împrejurarile de acum ni-o vorbesc foarte limpede și răspicat... Nimic nu e arătat cu mai multă stăruială drept un factor de cea mai mare eficacitate și vitalitate al unui individ și al unui popor, ca factorul moral... Deci e ca o înviere timpul în care trăim. E o eșire din noapte, în care mintea noastră a fost apăsată de concepțiuni strâmbe și mincinoase. Acum însă, la realitatea zilei, se arată câtă lumină e în factorii morali și religioși, pe care mai înainte nu-i prețuia; câtă putere și siguranță căpătăm prin ei în viitor; cât adevăr în ceea ce omul mai înainte nu socotea demn de studiu pentru el.

† **Un avertisment îndreptățit.**
«Gazeta Transilvaniei» a publicat în Nr. 106 următoarea notiță, primită dela

un cetitor din Sibiu: «Numai câteva cuvinte despre un urât semn de ... necultură la noi. Căci nu se poate altfel numi obiceiul introdus de mai multă vreme de câțiva intelectuali de-ai noștri prea comozi poate, sau ajunși prea de vreme în situații mai înalte, de a nu răspunde cinstit ridicându-și pălăria la salutarile celor mai tineri și mai mici.

Acest rău obicei, pornit poate chiar din metropola Românilor, Sibiu, a luat în timpul din urmă proporții așa de mari, încât amenință să ne cuprindă pe toți. Il cultivă unii într'adevăr mai sus puși, dar de-o vreme încoace și mulți mărunți, veniți de curând «la oraș» — eri alaltă-eri orice, mai puțin decât «domni» — iar azi purtători de pulpane la alții.

Și este cu atât mai de condamnat cu cât semnul amintit de necultură se manifestă și față de străini de neamul nostru, cari nu se sfiesc a-l comenta în gura mare după cum se cuvine!

În interesul nostru ca neam cu pretenții de cultură Vă rugăm D-le Redactor să dați loc acestor rânduri, scrise fără nici un interes personal, în prețuitul D-v. ziar pentru curmarea răului.

Ziarele noastre din alte părți sunt rugate să reproducă aceste șiruri, căci suntem convinși că avem peste tot locul figuri de oameni mari ca cei vizați mai sus».

Avertismentul cuprins în această notiță e într'adevăr îndreptățit. Sperăm că nu va rămâne fără efect.